

Studier til Dronning Margrethes Historie.

Af
Kr. Erslev.

I.

Øversigt over de nordiske Kilder.

Det vilde være en ikke uinteressant Opgave at fremstille, hvorledes Dronning Margrethes Historie behandledes i forrige Aarhundrede, og hvorledes den skildres nutildags. De Følelser, hvormed Forfatterne nu fortælle om Unionens store Stifterinde, ere saa uendelig forskjellige fra dem, Fortiden nærede; det Grundlag, paa hvilket Historikerne byggede, er det i ligesaa høj Grad. Det diplomatiske Materiale, som det attende Aarhundredes Forfattere væsentlig øste fra Hvitfeld, foreligger nu, bedre udgivet og overordentlig forøget, i nordiske og hanseatiske Diplomatarier. Hvad Kilderne angaar — dette Ord taget i snævrere Forstand, hvorefter det kun omfatter Forfatternes Beretninger om det skete —, saa fremstillede man for hundrede Aar siden Margrethes Historie hovedsagenlig efter de senere Krøniker, især Erik Olssons Historie, der først er forfattet ved Aar 1460, eller efter rene Andenhaandsarbejder som Albert Krantz' forskellige Værker, der først stamme fra det sex-

tende Aarhundrede. Nu foreligge de oprindelige Kilder trykt, lad end Udgaverne ofte være tarvelige nok, og enhver vil indrømme, at det er efter disse sidste, at Margrethes Historie først og fremmest bør skrives. Erkjendelsen deraf har sejret i Theorien; i Praxis vil dog den, der forsøger at skildre Margrethe efter en methodisk Kildekritiks Regler, snart opdage, at der endnu er meget at gjøre, før Kildernes indbyrdes Forhold og Værd er ret opklaret.

Nutidens stærke Fremnævelse af de samtidige Kilders overvejende Betydning, Mistilliden til alle senere Beretninger hænger sammen med den strængere kritiske Retning, der overalt fremtræder i Historiegranskningen; naar den samme Tendens imidlertid har gjort sig gjældende ved Margrethes Historie, er den her kommen frem saa at sige ad en Gjenvej. Det store Omslag i Opfattelsen af Margrethe, der ledsagede Fremvæksten af skandinaviske Fællesfølelser i vor Tid, medførte en naturlig Opposition imod, at man hentede Kundskaben om hende fra en Mand som Erik Olsson, der formelig brænder af Had til Unionen og alt hvad der hænger sammen med den. Man hævdede, at hans Skildring var partisk, og førtes derved tilbage til de ældre Kilder, hvori man da ikke mente at finde noget Tegn til Misnøje med Margrethe og hendes Værk. Dette sidste være nu, som det vil; vist er det, at Lovprisningen af de samtidige Kilders Værdi er fuldt berettiget. Temmelig uklar har den rigtignok oftest været, holdt i megen Almindelighed, og det skyldes først et Par tyske Forfattere, at Forholdet mellem de ældre og yngre Kilder ret blev lagt for Dagen. Schäfer granskede de danske Krøniker, Friherre von der Ropp inddrog de svenske i Undersøgelsen¹⁾, og

¹⁾ Dietrich Schäfer, Dänische Annalen und Chroniken von der

hos dem bleve da Kilderne prøvede efter den nyere Kritiks strænge Methode. Med Tak maa enhver, der sysler med Nordens Historie i den senere Middelalder, anerkjende, hvor meget der er at lære hos disse Forfattere; — samtidig maa det imidlertid udtales, at de Resultater, de ere naaede til, ingenlunde alle ere urokkelige; blandt andet svækkes jo Betydningen af de to Forskeres Undersøgelser meget deraf, at begge have savnet al Adgang til at benytte selve Haandskrifterne af de gamle Kilder, for saa vidt disse ere bevarrede. Den fornyede Prøvelse af Kildernes Forhold, som jeg har foretaget for de Krønikers Vedkommende, der berøre Margrethes Tid, har da ogsaa ført mig til en paa mange Punkter afvigende Opfattelse, og denne er det, jeg her ønsker at fremstille i Sammenhæng, fordi den danner Baggrunden for min egen Behandling af Margrethes Historie¹⁾. Idet jeg medtager alle Kilderne, vil jeg naturligvis gaa lettere hen over de Spørgsmaal, hvori jeg er enig med de to nævnte Forfattere, derimod dvæle mere ved de Punkter, paa hvilke jeg afviger fra dem eller har noget nyt at fremføre.

1. Ved samtidige Kilder til Margrethes Historie forstaar jeg saadanne, der enten ere skrevne i hendes egen Levetid eller saa kort derefter, at Forfatterne have — i det mindste kunne have — deres Kundskab gennem egne Oplevelser og personlig Erindring. Bestemtere kan man drage Grænsen

Mitte des 13. bis zum Ende des 15. Jahrhunderts (1872). — G. Freiherr von der Ropp, Zur deutsch-skandinavischen Geschichte des XV. Jahrhunderts (1876). Anhang: Die schwedischen Geschichtsquellen des XV. Jahrh.

¹⁾ Dronning Margrethe og Kalmarunionen (ogsaa under Titel: Danmarks Historie under Dronning Margrethe og hendes nærmeste Efterfølgere, Første Bind).

ned i Tiden ved Begyndelsen af den anden Menneskealder i det femtende Aarhundrede eller omtrent ved Aar 1435; da begyndte jo Unionens Opøsning, Svenskerne rejste sig imod det danske Overherredømme, og de Forfattere, der skreve efter dette Tidspunkt, ville uundgaaelig i deres Gjengivelse af de ældre Forhold være paavirkede af Bevægelserne i deres Samtid.

Betragte vi Historieskrivningen i det saaledes afgrænsede Tidsrum, komme vi snart til den Erkiendelse, at den var overordentlig fattig, især da i Danmark. Der er fra dette Land egentlig kun bevaret en eneste Krønike, der kan antages forfattet af en jævndrende af Margrethe, den korte Aarbog, der ender med Aaret 1389 (trykt SRD. VI, 531—35). Dens Samtidighed er utvivlsom; man se blot, hvorledes den slutter med at omtale Sejren over Albrecht og bringe en Tak til Gud, »der uventet gav Sejren i en Kvindes Haand»¹⁾. Rigtigheden af, hvad Forfatteren fortæller om Margrethes tidligere Aar, er dermed temmelig given, om end der i Dagsangivelserne findes flere Fejl²⁾. ~~Forfatterens~~ Indholdet imidlertid, og Forfatterens Personlighed træder kun lidet frem; at han var en Skaaning, ses dog af det forholdsvis store Antal Efterretninger fra dette Landskab. — Aarbogen er endnu bevaret i Haandskrift³⁾;

¹⁾ Jvfr. Schäfer, anf. Skr. S. 80—81.

²⁾ Olufs Hylding i Skaane 1385 angives at have fundet Sted *sabbato trinitatis ante festum b. Urbani*; denne Opgivelse er imidlertid umulig, da Trinitatis Lørdag utvivlsomt faldt paa den 27. Maj, altsaa efter S. Urbani Dag, som er den 25. Maj. Forfatteren har aabenbart skrevet *ante* i Stedet for *post*. Denne Forvexling, hvorpaa Professor Paludan-Müller har gjort mig opmærksom, er af Interesse, fordi den maa formodes at gaa igjen ved Angivelsen af Dagen, da Kong Olufs Lig førtes til Sorø (*dominica ante festum b. Laurentii*).

³⁾ Geheimearkivet, Saml. Svenske Jordebøger (Registr. 52), n. 59: 1.

dette udgjør et i Oktavform sammenlagt Papirsblad, paa hvilket dog kun de 4½ første af de 8 Sider ere beskrevne. Efter Skriftens Alder kan dette godt være Forfatterens Original; i saa Fald er det dog en Renskrift, der ikke giver noget Vink om, hvorledes han har arbejdet. En Forbytning af Slutningssætningerne gjør det dog rimeligere, at det kun er en omtrent samtidig Afskrift; derved blive da ogsaa de oven omtalte Dateringsfejl lettere forstaaelige, idet de saa kunne hidrøre fra Flygtighed hos Afskriveren. Meget dygtig har denne ikke været, hvis det er ham selv, der efter Ordene *nobiles eorum in manicis ferreis* har tilføjet: *in manibus ferreis*, et temmelig uheldigt Forslag til Textrettelse. Aftrykket i Scriptorer er godt.

Er der nu virkelig efter denne Krønikes Slutningsaar aldeles ikke nedskrevet historiske Optegnelser i Danmark? Bevaret umiddelbart er intet, men prøver man nøjere, hvad Graabroderen Peder Olufssøn i det sextende Aarhundrede har samlet til ældre dansk Historie, saa vil man dog finde bestemte Spor af, at han har kjendt en nu forsvunden Aarbog, der tør formodes at hidrøre fra Margrethes Tidsalder. Ved de fleste af de Efterretninger, som Forfatteren opfører, er det let at se Kilden, en svensk Aarbog, den danske Rimkrønike, Krantz osv.; dog bliver der for Margrethes Regeringstid tre Oplysninger tilbage, der ikke ere hentede fra noget os bekjendt Værk. Peder Olufssøn angiver Dagen for Kong Olufs Død og for Erik af Pommerns Giftermaal, og han omtaler, ogsaa med Nævnelse af Dagen, at de Danske i 1410 lede et Nederlag i Kamp med Greven af Schauenburg. Disse Opgivelser passe godt med, hvad vi ellers vide om hine Begivenheder; i samtidige Krøniker angives f. Ex., at Eriks Bryllup fandt Sted *circa omnium sanctorum* (1. Novbr.), medens Peder Olufssøn opgiver selve den

bestemte Dag som *in crastino Crispini et Crispiniani*, d. e. den 26. Oktober¹⁾. At disse tre Data endvidere stamme fra en fælles Kilde, er saa meget rimeligere, som de i Forfatterens endnu bevarede Originalhaandskrift alle staa som Tilføjelser til den først udarbejdede Text²⁾, og der synes da her at have foreligget en Aarbogsoptegnelse, som efter dens detaillerede Oplysninger at dømme vistnok har været ført omtrent samtidig. Der synes endda at have været flere, indbyrdes noget afvigende Haandskrifter af denne tabte Aarbog. Mogens Madssen († 1611) siger i sin utrykte *Series regum Danicæ*³⁾, hvor han angiver Eriks Bryllupsdag paa samme Maade som Peder Olufssøn, at «nogle have dog selve S. Crispini Dag», og i et Arbejde af Peder selv⁴⁾ gjenfindes Notitsen om Slaget 1410, ordret som i hans nævnte Haandskrift, men Dagen angives her som *feria secunda proxima festo visitationis Mariæ* (s: 1. Juli) i Stedet for som S. Claræ Dag (12. Avgust). Den første Opgivelse kan dog efter Diplomerne ikke være rigtig og er da formodentlig ved

¹⁾ Dagsangivelsen hos Peder Olufssøn for Olufs Død er bleven betvivlet af de fleste Historikere; at den dog synes rigtig, har jeg søgt at vise i «Dronning Margrethe og Kalmarunionen», Anden Bog, Note 16.

²⁾ Haandskriftet: Arnemagnæanske Saml. n. 107 i 8vo. Den egentlige Text er det, som Langebek har udgivet under Navnet *Chronica*; i Marginen er rundt om noteret, hvad Langebek har samlet og ordnet under Titelen *Annales*. Blandt de sidste findes Efterretningerne fra 1406 og 1410 (SRD. I, 193); Dagen for Olufs Død (SRD. I, 135) staar derimod som Tilføjelse over Textlinjen, saaledes at der først kun stod: *obiit Olavus ante festum Laurentii* osv.

³⁾ Jvfr. Rørdam, Historieskrivn. siden Reformationen S. 58 ff.

⁴⁾ Gamle kgl. Saml. paa Store kgl. Bibliothek, n. 2461 i 4to; jvfr. Rørdam, anf. Skr. S. 51 ff.

en Fejltagelse indkommen fra en anden Notits i den oprindelige Kilde¹⁾.

Foruden den sammenhængende Aarbog, hvis Existens her er gjort sandsynlig, har der været digtet mange Munkevers om enkelte Begivenheder, og deraf ere flere bevarede; oftest er det ved disse umuligt at sige, om de hidrøre fra Danmark eller Sverige, saa meget mere som de aabenbart hurtig bleve spredte vidt omkring; men enkelte ere dog afgjort danske. Af dem er det mærkeligste sikkert den trettenlinjede Strofe, der opregner, hvad der var sket i Aaret 1402 (SRD. I, 191), og deriblandt fortæller om det Dobbeltgiftermaal, hvorom man da underhandlede mellem England og Danmark. Det er en Meddelelse, der først er bleven forstaaelig efter de Oplysninger, som i den seneste Tid ere fremdragne fra engelske Kilder og som vise, at Henrik IV søgte Ægteskab her ikke blot for sin Datter Filippa, men ogsaa for sin ældste Søn²⁾. Da Verset nedskrives, var Udgangen af disse Forhandlinger endnu ubekjendt.

Alt i alt bliver det dog et meget fattigt Udbytte, man faar fra Danmark, og forholdsvis yder Sverige betydelig mere; fra dette Land er der bevaret en halv Snes for-

¹⁾ Om de her behandlede tre Efterretninger kan endnu bemærkes, at Eriks Bryllupsdag ogsaa findes i den Lundske Ærkebispeskronike (SRD. VI, 632). Den staar dog her tæt ved Siden af en Notits om et Sørøveri, der sikkert er hentet fra Krantz (*Saxonia* lib. x, c. 31), og vi føres derved ned til Peder Olufssøns Samtid, da Ærkebispeskroniken synes at have undergaaet en ny Bearbejdelse. Efterretningen om Slaget 1410 findes ogsaa i *Annales Slesvico-Holsatenses* (SRD. V, 507), hvis Alder jeg ikke tør bestemme. — En fjerde Efterretning fra samme Kilde er det maaske, naar Mogens Madssøn fortæller, at den falske Oluf blev brændt *pridie Michaelis*.

²⁾ Jvfr. Daae i Norsk hist. Tidsskrift, 2. Række, II, 341 ff., hvor Forfatteren dog ikke har benyttet det her nævnte Vers.

skjellige historiske Kildeskrifter, der ere omtrent samtidige med Margrethe.

Blandt de svenske Aarbøger maa i forreste Række nævnes de Annaler, der slutte med Aaret 1415 (Fant, Script. rer. Svecic. no. XVI = SRD. I, 387—98), og som tør formodes at være skrevne ikke længe efter dette Aar. Forfatteren nævner bl. a., at Abraham Broderssøn havde *fili et nepotes*, »der nu leve i Halland«; her maa han vel for øvrigt tænke paa ægte Afskom af den ædle Tidde, der efter hans egen Karakteristik var en *magnus virginum et puellarum stuprator*. Aarbogens Samtidighed fremgaar endnu bedre deraf, at den, rigtignok paa Margrethes Bekostning, roser Erik af Pommern; det havde en ivrig Svensker næppe gjort efter 1430 eller 1435¹⁾. — Til disse Annaler slutte sig et Par andre. En Aarbog, der ender med Aar 1410 (SRD. V, 528—34), er for Margrethes Tidsalder kun et — ikke altid nøjagtigt — Udtog af den ovennævnte²⁾; den eneste originale Notits er en Ytring om Erik af Pommerns Vellyst, hvori man med Grund har ment at se en senere Tilføjelse³⁾. Den saakaldte Sigtuna-aarbog, der

¹⁾ Jvfr. Schäfer S. 94—96, v. d. Ropp S. 183—84. Rosenbergs Bemærkning om denne Aarbog, at den ved sin Omtale af Margrethe rober, at den er sluttet paa en Tid, da Unionsstridighederne vare begyndte (Nordboernes Aandsliv II, 369), beror jo paa en ren Cirkelslutning, da det netop skal bevises, at de samtidige Krøniker ikke dadle Margrethe.

²⁾ Jvfr. Schäfer S. 89. Om Forfatteren er svensk, som den nævnte Forfatter mener, eller dansk, som Annerstedt søger at bevise (SR S. III, 1, 127), bliver efter Aarbogens hele Karakter af underordnet Interesse.

³⁾ Daae i Norsk hist. Tidsskr. 2. Række, II, 368. Da Krøniken ellers saa præcist følger den ovenomtalte Aarbog, er det ogsaa muligt, at Karakteristiken af Abraham Broderssøn ved en Flygtighed er overført paa Kong Erik.

ender med Aar 1430 og er bevaret i et Haandskrift fra sidste Halvdel af Aarhundredet (Fant n. XII), er af en mere sammensat Beskaffenhed. Forfatteren har dels benyttet Aarbogen til 1415, vistnok aldeles umiddelbart¹⁾, dog temmelig frit; han forkorter Efterretningerne noget og udelader bl. a. den anden Forfatters Angreb paa Margrethe; formentlig har han da selv været unionsvenlig stemt. Dernæst har han næsten ligesaa mange aldeles originale Efterretninger, hvoraf nogle dreje sig om Evropas Kirkeforhold og om Preussen (1411, skal være 1410), andre om Dødsfald og kirkelige Forhold i Sverige (især 1408—10), enkelte endelig om Vejrlig (1402) og Prisforhøjelse paa Grund af Sørøveri (1392). Alt dette kan godt stamme fra Forfatterens personlige Erindringer og Optegnelser²⁾.

Aldeles uafhængig af denne Annalgruppe er en Aarbog, der ligesom den sidstnævnte slutter med at nævne Dronning Filippas Død 1430 (Fant n. XVII)³⁾. Skjønt ganske kort giver den, især paa Grund af sine hyppige Dagsangivelser, adskillige Oplysninger af Interesse; den nævner saaledes baade Erik af Pommerns Valgdag (*die Apollinaris*, 23. Juli) og hans Kroningsdag (*dominica trinitatis*) samt Margrethes Dødsdag (*in profesto Simonis et Judæ*). — Noget beslægtet med denne Aarbog ere de Notitser, der til forskjellig Tid ere indførte i et Calendarium fra Graabrødre-klostret i Stockholm (Fant n. XVIII). Lighederne træde frem ved Oplysningerne fra 1425 og 1430 (smlgn. Calend. S. 73 og 69), ved Notitsen om Jubelaaret 1390 (Calend.

¹⁾ Paa et indirekte Forhold gennem en fælles Kilde tyder kun, at n. XII ved at omtale Preussernes Undsætningstog til Gotland (1404), ellers aldeles som n. XVI, tilføjer Tiden for deres Ankomst (*in media quadragesima*).

²⁾ Jvfr. v. d. Ropp S. 185, hvis Udtalelser dog ere temmelig flygtige.

³⁾ Bedre aftrykt i Handlinger rör. Skandin. hist. XVII, 3—18.

S. 67) og oftere. Afvigelser er der dog ogsaa. Calendariet opgiver f. Ex. Eriks Valgdag til S. Mariæ Magdalenæ Dag (22. Juli) og omtaler ikke hans Kroning. Forholdet kan ikke helt opklares, dels fordi Calendariet fattes for de sidste Maaneder af Aaret, hvor bl. a. Margrethes Dødsdatum skulde søges¹⁾, dels fordi man ikke sikkert véd, paa hvilken Tid de forskellige Notitser ere indførte i Haandskriftet²⁾.

Det interessanteste svenske Værk fra denne Tid baade ved Indhold og Form er dog de Optegnelser, der skyldes en Graabroder i Visby og af ham ere indførte i et Calendarium fra hans Kloster paa Gotland. Haandskriftet findes nu paa Bibliotheket i Stockholm; det er udgivet baade af Ludewig, Langebek og Fant, men paa en saa forvirrende Maade, at der forgjæves er anvendt megen Skarp-sindighed paa fra Udgaverne at gjætte sig til Haandskriftets Indretning³⁾. En nøjere Redegjørelse for Codex er derfor nødvendig.

Haandskriftet⁴⁾ er fra først af indrettet dels til Calendarium, dels til en Liste over de i Klosterkirken begravede; dette er sket omtrent ved Aar 1350. Hele Haandskriftet

¹⁾ Nogle Notitser, der ere trykte i SRS. III, n. VI, menes af Udgiveren, Annerstedt, at være uddragne af dette Calendarium, deriblandt ogsaa af den nu tabte Slutning. Hvor vidt det sidste forhold sig saaledes, anser jeg dog for tvivlsomt, og vist er det i alt Fald, at der blandt hine Notitser ere flere, der ikke godt kunne stamme fra Calendariet og ere temmelig sene. Bemærkningen om Erik af Pommerns Valg kan saaledes tidligst være skreven omtr. 1440; at Slaget ved Aasle henføres til Matthæus Dag, henpeger ogsaa til Midten af Aarhundredet, og om begge Begivenheder har Calendariet afvigende Opgivelser.

²⁾ Jeg beklager meget at have forsømt at undersøge Codex, der vistnok endnu findes paa Bibliotheket i Stockholm.

³⁾ Schäfer S. 102—07, v. d. Ropp S. 185—87.

⁴⁾ En Pergamentscodex i Folio, mærket paa Træbindet B 99 (Antikvitets-Akademiets gamle Signatur).

er afstreget med denne Anvendelse for Øje, og alt er her udarbejdet med en stor og pyntelig Skrift, prydet med farvede Initialer o. l. I Calendariet er efterhaanden indført forskellige Notitser af meget hurtig skiftende Hænder lige ned til det sextende Aarhundrede; Begravelseslisten er fortsat, dog næppe længer end til den første Halvdel af det femtende Aarhundrede. Desuden har man siden benyttet tomme Blade eller ledig Plads til andre Optegnelser, og især har en Munk, der har skrevet lidt inde i det femtende Aarhundrede, samlet en Mængde historisk Stof og indført dels mange spredte Notitser, dels to sammenhængende Krøniker, nemlig en dansk Aarbog, der ender med Aaret 1287, og en svensk Krønike, der naar ned til hans egen Samtid. Hvad der er skrevet med denne Haand, betegnes nedenfor med V.

Nu bestaar Haandskriftet altsaa af følgende Dele:

Paa Indersiden af Træbindets Forstykke: et Visbybrev af 9. Maj 1343.	Trykt:
Side 1: Fortegnelse over Minoriterkapitler i Norden (V.). Med yngre Haand: <i>isti ministri fuit Wisby.</i>	SRD. VI, 572. Ibid.
S. 2—41: Calendariet (hvori fattes et Par Blade). I de heri indførte Dødsdage m. m. findes Hænder fra alle Tider mellem 1350 og 1525; gennemgaaende ville Notitserne være omtrent samtidige med de opgivne Aar. Optegnelserne ved Februar fra 1410 og 1416 synes skrevne af V.	Ibid. 557—66.
S. 42— midt paa 43: Blandede Aarsnotitser, især om Gotlandske Forhold, den yngste fra 1408	Ludewig IX, 193 (Anno 1300) — 196 (Anno 1316) ¹⁾ .

¹⁾ Ludewig har Notitserne i Haandskriftets Orden, men Aftrykket er lidet nøjagtigt. Hos Langebek og Fant ere de indordnede kronologisk.

(V.). — Løs Seddel med Notitser, én fra 1409 og to fra 1443 (to forskellige Hænder).

S. 43: Notitser om dansk Historie (V).

S. 43 (midt paa Siden) — 49: Den svenske Krønike, som ender med Albrechts Død 1412 (V.). Den samme eller snarere en nærbeslægtet Haand har tilføjet Notitserne om Margrethes Død og Abraham Broderssøn, en yngre Haand Notitser fra 1437 (Trud Hases Død) og 1444.

S. 50 — 52: Den danske Aarbog Aar 67—1287 (V.).

Med yngre Haand: Notitser fra 1441, 1442 (*reparata* etc.) og 1443 (*ambitus* etc.).

S. 53 staar tom.

S. 54—56: Spredte Notitser, især om Kirkebygningsarbejder, Ordensmøder o.l., skrevne med en stor Haand, vistnok V.; ved Foden af de to første Sider har en mindre, samtidig Haand skrevet kortere Notitser.

S. 57—67: Begravelseslisten. Indenfor hver Afdeling ere de sidste Navne tilføjede med forskellige yngre Hænder (jvfr. Aarsallet 1404).

1409 (SRD. I, 263 = Fant S. 36). 1443 (SRD. I, 265 = Fant S. 38, de to Dødsangivelser).

Ludewig IX, 175—76 (... *victus fuit*)¹).

Fant n. XIV (S. 39—47); — hos Langebek indordnet kronologisk.

SRD. I, 265 = Fant S. 38.

Ludewig n. XII (S. 212—17)²).

SRD. I, 265 = Fant S. 38.

Kronologisk indordnede hos Langebek og Fant³).

SRD. VI, 567—71.

(Ibid. 571).

¹) Ligeledes. Ludewig har dog udeladt: 1197 Tog til Estland (SRD. I, 253 Note g = Fant S. 33), der staar efter: *convertit*.

²) Hos Ludewig fattes dog Begyndelsen, og Aftrykket er meget slet. Hans Udgave bør derfor kun bruges til at se, hvad der hos Langebek (I, 251—56) stammer fra denne Krønike.

³) Disse ere nøjere følgende:

Side 54: (*consecratum* etc.), 1412 (*dominica* etc.). Ved Foden: 1310 (obiit dns. Swantapulk), 1413.

Side 55: 1376, 1391 (*fuit capitulum* etc.), 1397 (hos Langebek under 1297), 1402 (hos Langebek under 1302), 1403 (*fuit capitulum* etc.), 1419. Ved Foden: *Karissimi* etc. (SRD. I, 264 = Fant S. 37).

Side 56: 1405 (*fuerunt missi* etc.), 1410 (*in vigilia* etc.).

Efter Listen: Notitser fra 1442 (<i>in die b. Stephani</i> etc.) og 1434.	SRD. I, 265 = Fant S. 38.
S. 68: Dødsnotitser med forskellige yngre Hænder.	Indordnede kronologisk hos L. og F. ¹⁾ .
Paa Indersiden af Træbindets Bagstykke: Brev af Aar 1400.	SRD. VI, 573 = Fant S. 39.
<i>Isti sunt . . . caris ejus</i> Brev af Aar 1404.	SRD. VI. 571. Ibid. 573.

Den ubekjendte Graabroder, der saaledes har opfyldt sit Klosters Dødebog med historiske Optegnelser, har været en Mand med mangesidige Interesser. De spredte Notitser om Klosterforhold, om Vejrlig, om særlige visbyske Anliggender give os kulturhistoriske Oplysninger af stort Værd; den sammenhængende svenske Krønike, som han har optaget og sandsynligvis selv forfattet, er ikke blot rig paa positive Oplysninger, men den gjør ved sin Form ligefrem Epoke i den svenske Historieskrivnings Udvikling. For den ældre Tid, indtil Midten af det fjortende Aarhundrede, er den kun en Aarbog som saa mange andre; siden derimod udvider den sig til en *raisonnerende*, pragmatisk Skildring af Forholdene i Norden. Da Forfatteren skal til at omtale Valdemar Atterdags Angreb paa Gotland, griber han tilbage i Tiden og skizzerer Danmarks Historie siden Erik Glippings Mord. Han lader sig ikke nøje med at fortælle, hvorledes Magnus Smek blev afsat, og Albrecht af Meklenburg senere maatte lide samme Skjæbne; han angiver Aarsagerne til Aristokratiets Misnøje med den ene og anden og skildrer Begivenhederne efter deres indre Sammenhæng. Først ved de Aar, hvori han selv levede, og som han endnu ikke ret

¹⁾ Nemlig 1436, 1437 (de 3 første Notitser), 1438, 1439, 1442 (*in vigilia* etc.), 1479, 1524, 1525 og Slutningsoptegnelsen (*Nota* etc).
Se SRD. I, 265—66 og Fant S. 38—39.

kunde overskue, vender han tilbage til Annalformen. I det hele er Forfatteren et smukt Vidne om det Dannelsesstrin, man stod paa her i Visby, hvor nordisk og tysk Kultur indgik en saa mærkelig Forbindelse. Hans politiske Skarpblik gjør ham til en Aandsfrænde af Lübeckerne; med den ene Fod staar han udenfor Norden og har derved des lettere ved at overskue Forholdene.

Naar denne Visbybroder har levet og skrevet, kan ikke være tvivlsomt, efter hvad der ovenfor er sagt om Haandskriftet; lidt inde i det andet Tiaar af det femtende Aarhundrede ender alt, hvad der kan gjenkjendes som hans Haand¹⁾, og i Stedet træde da strax andre og yngre Skrivere. For den ældre Tid har Forfatteren sikkert haft annalistiske Kilder af lignende Art som de svenske Aarbøger; fra omtrent 1350 er han selvstændig, og afset fra enkelte visbyske Optegnelser har han vel knapt haft skrevne Oplysninger at støtte sig til. Hvad han giver, er de almindelige Træk af det sidste halve Aarhundredes Historie, og hvad han véd derom, er ikke mere end, hvad en kundskabssøgende Mand let kunde skaffe sig at vide paa et saa besøgt Sted som Visby.

Resultatet af denne Prøvelse af de svenske Aarbøger er altsaa dette: Der eksisterer tre forskjellige Grupper af disse Aarbøger, hvoraf de to første atter spalte sig i to Kilder. Alle gaa de umiddelbart eller middelbart tilbage til Margrethes Tidsalder eller den nærmeste Eftertid; derimod ere de tre Grupper indbyrdes aldeles uafhængige

¹⁾ Hvis Notitsen om Margrethes Død er skreven af samme Haand som Krøniken, har Visbymunken endnu levet efter 1423, da Margrethes Gravmæle omtales deri. I hvert Fald er imidlertid denne Notits tilføjet lidt senere, saaledes at Krøniken i alt Fald er udarbejdet indenfor den ovenfor angivne Tidsgrænse.

af hinanden, vel at mærke, hvad angaar deres Efterretninger fra Samtiden.

Dette Udslag afviger i høj Grad fra de Slutninger, som Friherre von der Ropp er kommen til ved sin Undersøgelse af de samme Aarbøger¹⁾. Han henviser til, at Schäfer for en ældre Tid har paavist et saadant indbyrdes Slægtskabsforhold mellem Aarbøgerne, at man derved føres til en Formodning om en fælles Kilde for dem, en nu tabt, omfattende Optegnelse af svenske historiske Efterretninger, der har strakt sig mindst lidt ind i det fjortende Aarhundrede. Hr. v. d. Ropp mener nu, at dette ogsaa gjælder for hele det nævnte Aarhundrede. Særlig har han søgt at paavise den fælles, forsvundne Kilde ved Sammenligning mellem Visbyoptegnelserne og de senere svenske Historieværker; dertil vil jeg længere hen komme tilbage. For Aarbøgernes Vedkommende indskrænker han sig til en Paastand om, «at det samme Vexel- og Afhængighedsforhold, som Schäfer har paavist for den ældre Tid, vedbliver senere hen». At dette ikke forholder sig saaledes for Margrethes Levetid eller sidste Halvdel af Aarhundredet, har jeg udtalt ovenfor; der er Sammenhæng mellem Aarbøgerne indenfor de angivne Grupper, intet Slægtskab derimod fra Gruppe til Gruppe. Jeg skal vise dette i største Korthed.

Sammenligner man først Aarbøgerne Fant n. XVI (til 1415) og n. XVII (til 1430), saa har den sidste Aarbog i alt 16 Notitser fra den sidste Halvdel af det fjortende Aarhundrede. Heraf findes 8 end ikke antydede i Aarbogen n. XVI; i 5 Tilfælde omtale begge Annaler de samme Begivenheder, dog indbyrdes afvigende; 3 Notitser findes overensstemmende i begge. Denne Statistik taler dog i høj

¹⁾ Anf. Skr., især S. 182—87.

Grad imod et nært Slægtskab, og ser man nøjere til, bliver et saadant at betegne som aldeles umuligt. Af de tre Notitser, der komme igjen i begge Aarbøger, ere de to disse: i 1359 døde Kong Magnus' Søn Erik; — i 1380 døde Kong Haakon! Herpaa vil dog vel ingen kunne basere en Paastand om Slægtskab. Den tredje Notits angaar Stockholms Overgivelse til Margrethe i 1398, noget, der dog ogsaa var saa almindelig bekjendt, at en samtidig Forfatter ikke behøvede at hente det fra en anden Kilde. — Af de 5 Tilfælde, hvor der er nogen Lighed mellem Aarbøgerne, er der to, hvor n. XVII har en Dagsangivelse, medens n. XVI ingen Dag opgiver (1396, 1397), — ét Tilfælde, hvor hver har sin Dagsangivelse (1365). Slaget 1389 omtale begge; den ene opgiver dog Stedet, den anden Dagen for Kampen. Endelig have begge en Notits om den hellige Birgittas Død; den ene angiver dog Datum efter Helgendagen, den anden paa romersk Vis, og Aaret er forskjelligt! Naar dertil kommer, at der i Udtrykkene ikke er et eneste betegnende Træk, der fra den ene Aarbog er gaaet over til den anden, saa synes det klart, at Formodningen om en fælles Kilde for begge er aldeles grundløs. Lighederne ere ikke større, end de maa være ved to Annaler, der behandle samme Tidsalder; Forskjellighederne træde des stærkere frem¹⁾. — Hvad Visbykrøniken angaar, er dens Originalitet for den her omhandlede Tid allerede indlysende ved dens Form; denne sammenhængende, ræsonnerende Udsigt over Sveriges Historie kan slet ikke være

¹⁾ Medinddrager man den med n. XVI beslægtede Aarbog n. XII (Sigtuna-Aarbogen) i Sammenligningen, viser det sig, at denne ligesom n. XVII omtaler Drosten Bo Jonssons Død (1386) og har samme Aar som den sidste for Birgittas Død. Ellers er der ingen yderligere Lighed.

bygget paa et Annalværks løsrevne Detailopgivelser. En Sammenligning vil da ogsaa vise, at den kun har Lighed med Aarbøgerne ved saadanne almindelige Angivelser som Kongernes Dødsaar o.l., men ellers paa alle Punkter staar ejendommelig.

Medens jeg altsaa bestemt nægter en Sammenhæng mellem disse tre, de mest typiske Historieværker, for den sidste Halvdel af det fjortende Aarhundrede, er jeg tilbøjelig til at tro, at Schäfer og v. d. Ropp have Ret i at statuere en nøje Sammenhæng for den ældre Tid. Disse to Ting ere dog ingenlunde uforenelige; tværtimod, man maa sige, at dette netop er et højst naturligt Forhold. Alle tre Annalforfattere have levet med et rundt Tal 1400—1435. Hvad de notere fra de to sidste Menneskealdre, have de saa fra deres egne og deres samtidiges Erindringer¹⁾, medens de for den tidligere Tid have været henviste til skriftlig foreliggende Optegnelser. At disse sidste have været de samme for alle tre Forfattere eller i det mindste beslægtede, er muligt eller sandsynligt, og for Tiden før 1350 kunne Aarbøgerne derfor være i Slægt, uden at dette Forhold behøver at strække sig længere ned i Tiden. —

Maa Sverige overlade Æren for at have frembragt den visbyske Historieskriver til det mer end til Hælvten tyske Gotland, saa er der dog paa ren svensk Grund Vidnesbyrd nok om, at der her har rørt sig et politisk Liv, som sikkert var rigere end i Nabostaterne. Det foregaaende Slægt-

¹⁾ Hvis man skulde mene, at to Menneskealdre ere en for lang Tid til, at Optegnelserne derom kunne være støttede blot paa Erindring, beder jeg betænke, hvor let det vilde være for os, udelukkende efter mundtlige Meddelelser, at opstille en Aarbog over de mærkeligste Begivenheder i Danmark lige tilbage til 2. April 1801 eller Bombardementet 1807.

led havde skabt saa mærkelige politiske Skrifter som Bogen »Om Konge og Høvdingestyrelse» og — set fra ét Synspunkt — S. Birgittas Aabenbarelses; fra Margrethes Tid stamme to Værker, der ikke ere uden Slægtskab med hine, den politiske Allegori om Kong Albrecht og Vadstenaklostrets Dagbøger. I det første¹⁾ skildres Sverige som et ædelt Land, fuldt af herlige Frugter; over det er der en Høvding — Kong Albrecht —, som indlader allehaande grumme Dyr, Løve og Panter, Ulv og Bjørn lige ned til Ræven — alle hans tyske Følgesvende. Mod disse raader da Digteren til at fuldende den Kamp, der allerede var begyndt, og han takker dem, som have Sveriges Almue kjær og atter ville bringe Fred i Landet. Det er Digterord; derefter maa de værdsættes. Historien vil vel snarere underskrive Visbymunkens Ord, naar han lader Stormændene rejse sig mod Albrecht, fordi han truede dem med Gudsinddragelser, og vil ikke tro paa, at det var Kjærlighed til Sveriges Land og Folk, nationale Bevæggrunde, der rørte sig hos Aristokratiet, som selv havde plaget Almuen lige saa meget som de indkaldte Tyskere. — Vadstenaklostrets Dagbøger²⁾ ere uendelige rige paa levende Træk fra Samtiden, om end Munkene sjældnere have omtalt de store politiske Begivenheder. De ere, som Haandskriftet i Upsala viser, førte af hurtig vekslede Skrivere, saaledes at Optegnelserne gjennemgaaende kunne anses for samtidige i strængeste Forstand. — Fra en Birgittinermunk, der har levet i Dronning Margrethes Tid, hidrøre nogle mærkelige Udtydninger af Helgenindens Aabenbaringer³⁾; de

¹⁾ Svenska medeltidens rim-krönikor, ed. Klemming I, 207—14.

²⁾ SRS. I, n. XXIV.

³⁾ SRS. III, n. V.

visse paa en ejendommelig Maade, hvorledes den aristokratiske Birgittas Håd til Valdemar Atterdag og hans Slægt ikke var helt udryddet til Trods for alle de Velgjerninger, Margrethe havde vist Ordenen, og medens Forfatteren stiller sig ret venlig overfor Erik af Pommern, gjør han skarpe Udfald mod Dronningen. — Endnu skal nævnes en gammel Beretning, der giver en i Enheltheder gaaende Skildring af de Brydninger mellem svenske og tyske Borgere i Stockholm efter Albrechts Tilfangetagelse, som førte til det forfærdelige «Kæplingamord»¹⁾. —

Til de samtidige Kilder maa endnu henregnes flere islandske Aarbøger. Disse, der naturligvis indeholde meget til Oplysning af Islands Forhold, give ogsaa temmelig mange Efterretninger om Norge, hist og her endelig en eller anden Oplysning, der vedrører hele Nordens Historie. Dog vil der næppe være Grund til her at indlade sig paa en Undersøgelse af de enkelte Annalers indbyrdes Forhold og Værdi, hvad der heller ikke vil være let at gjøre med den Udgave, der har gjort dem tilgængelige²⁾.

Efter det foregaaende bestaar Hovedmassen af de samtidige Kilder til Margrethes Historie altsaa af korte, annalistiske Optegnelser; selv blandt Visbymunkens Notitser have de fleste jo denne Karakter, om han end ved et enkelt Afsnit naar frem til en mere sammenhængende Skildring. I denne annalistiske Form ligger for disse Kilder saavel en stor Styrke som en betydelig Svaghed. Aarbøgernes korte, fyndige Oplysninger have paa Forhaand Formodningen for sig om i det hele og store at være nøjagtige, skrevne, som

¹⁾ SRS. I, II, 212—15.

²⁾ Annales Islandici ab a. 803 ad a. 1430. Kbhvn. 1847.

de ere, af Mænd, der selv havde medoplevet de Begivenheder, de fortælle om, eller som i det mindste rundt om sig kunde finde Personer, med hvem dette var Tilfældet. Paa den anden Side er det altsammen brudstykkeagtige Notitser, hvoraf hver staar uforbunden med den foregaaende og efterfølgende, og det er overmaade vanskeligt og usikkert paa dette Grundlag at fremstille den sammenhængende Udvikling, som vi tilstræbe. Annalerne give os en Række nogenlunde faste Punkter; den Linje, der skal forbinde disse, bliver det overladt os selv at drage. Hertil vil dog netop Visbygraabroderens Fremstilling yde en god Hjælp, og jeg tør vel anse det som et meget vigtigt Resultat, naar min Undersøgelse af det stockholmske Haandskrift har ført til, at dette Afsnit i Codex fremtræder i hele sin Ejendommelighed. Medens man tidligere med god Grund har modtaget Visbyannalernes Meddelelser med nogen Mistillid¹⁾, kan det nu anses som sikkert, at Hovedforfatteren til dem har levet tidlig i det femtende Aarhundrede; hvad han fortæller om Margrethes Tid, faar derved en stor Autoritet. Alligevel er det klart, at der ikke kan tillægges hans Angivelse af Aarsagssammenhængen den samme Grad af Sikkerhed som hans egne eller andres Aarsnotitser. Ethvert Forsøg paa en pragmatisk Historieskrivning medfører jo den Fare, at Forfatteren, der vil paavise Sammenhængen mellem Begivenhederne, her indskyder en fejl Aarsag og hist gjør et underordnet Moment til en Hovedaarsag. Hvor vidt dette er Tilfældet med Graabroderen i Visby, skal ikke undersøges her; vist er det, at han har givet os den eneste sammenhængende Fremstilling af Nordens Histo-

¹⁾ Saaledes f. Ex. Styffe, Bidrag till Skand. hist. I, lxxix Anmærkingen.

rie i Margrethes tidligere Dage, der er skreven i Dronningens Samtid indenfor de forenede Rigers Grænser.

2. De yngre Kilder til Margrethes Historie ere skrevne efter det femtende Aarhundredes første Menneskealder, de fleste nærmere bestemt i Kristjern den førstes Tid eller mellem 1450 og 1480. Ogsaa i denne Periode er den svenske *Historieskrivning* langt rigere end den danske; de *Spirer*, der allerede i det foregaaende Tidsrum fandtes i Sverige, voxe op til frodig Blomstring, stærkt paavirket af Folkets Rejsning mod Fremmedherredømmet. Blomstringen begynder allerede under Engelbrekt Engelbrektsson, hvis man med v. d. Ropp vil tro, at en af dennes samtidige har forfattet den Skildring af Befrierens Helteliv, der siden optoges i Rimkrøniken; den naar sit Højdepunkt i den ivrige Forfattervirksomhed, der udfoldedes i Karl Knutssons *Om-givelser*. Frugterne deraf ere — foruden en kort svensk Prosakrønike (SRS. I, 239-51) — dels Rimkrønikerne, dels Upsalakanniken Erik Olssons historiske Værk. Vi skulle her kun dvæle ved, hvad der berører Margrethes Tid, og dette bliver da for Rimkrønikernes Vedkommende paa den ene Side Indledningen til Karlskrøniken, der skildrer Margrethes senere Aar, paa den anden Side det Forbindelsesdigt, der skreves for at sammenknytte den gamle Erikskrønike med den nysnævnte Karlskrønike, og som omtaler Dronningens tidligere Aar indtil Sejren over Albrecht.

Forbindelsesdigtet (i Klemmings Udgave I, S. 171—92) er baade efter Udgiverens og v. d. Ropps Mening skrevet i Aarene 1452—57; i alt Fald nævnes Kristjern I i Digtet (Vers 95), saa at det sikkert er forfattet efter Aarhundredets Midte. Om Digtets Værd som historisk Kilde er

der derimod meget afvigende Meninger; Klemming holder det for aldeles værdiløst¹⁾, v. d. Ropp²⁾ tillægger det en vis Betydning, idet han i Digtet mener at spore Benyttelsen af en Kilde, der ogsaa har ligget til Grund for Visbyannalerne, og tænker sig, at hver af Benytterne har bevaret visse særlige Træk af den tabte Fælleskilde, den samme, der ogsaa skal ligge bagved de svenske Aarbøger. En Del af denne Hypothese er allerede imødegaaet i det foregaaende; ved Sammenligning mellem de ældre Annaler have vi — for Margrethes Tid — ikke fundet nogen Grund til at statuere et Slægtskab mellem dem, der kunde gjøre en fælles Grundkilde sandsynlig. Tvinges man da til at opstille en saadan af Forbindelsesdigtet og dets Forhold til Visbyoptegnelserne? Ropp svarer hertil Ja i saa stærke Udtryk, at jeg nødes til at gaa temmelig nøje ind paa Sagen for at begrunde, at jeg bestemt udtaler den modsatte Mening.

Hvad Rimkrøniken fortæller om Albrechts senere Tid og hans Kamp mod Margrethe (S. 187—92), udgjør ikke saa faa Vers; dog indeholder den brede Skildring kun lidet positivt, og derved vanskeliggjøres en Sammenligning med Visbymunkens Optegnelser. Et enkelt Punkt i dette Afsnit taler dog for Slægtskab; hvad Rimkrøniken (Vers 477 ff.) fortæller om Haakon og Oluf, Margrethe og Valdemar, følger i samme Orden som i Visbykrøniken, og begge lade, historisk urigtig, Margrethe arve Danmark umiddelbart efter Faderen, uden at nævne Olufs Herredømme her. Ellers er der dog ringe eller ingen Lighed. Medens Rimkrøniken lader Albrecht kræve af Stormændene «hver tredje Gaard, de selv eje», taler Visbymunken mere historisk om en paa

¹⁾ Svenska medeltidens rim-krönikor III, 289.

²⁾ Zur deutsch-skandinavischen Gesch. S. 145—47.

tænkt Gjeninddragelse af bortkommet Krongods. R. véd at fortælle om Albrechts Pantsættelse af Gotland, som den urigtig indsætter før Kongens Fangenskab; V. har intet herom; Hovedslaget siges i R. at have staaet «paa Falen»: V. opgiver: «i Vestergetland». Blandt Fangerne nævne begge Greverne af Holsten og Reppin, som R. dog kalder Hertuger, medens V. opgiver deres Navne; men R. er ene om at tilføje Hertugen af Stargard. R. lader den fangne Konge føres til Lindholm, V. derimod til Helsingborg. Alereede i dette Parti ere Ulighederne saaledes større end Lighederne; støttet derpaa vil man dog kun kunne nægte Sandsynligheden, ikke Muligheden af en fælles Kilde for begge Fremstillinger.

Umuligheden af en saadan Hypothese træder derimod klart frem ved Magnus Smeks Historie, som jeg derfor her medinddrager i Undersøgelsen. Netop ved hans Tid mener v. d. Ropp at finde Slægtskabet stærkt udpræget; det skal overalt være de samme Efterretninger, der komme frem i begge Kilder, blot saaledes at hver af dem har bevaret visse Smaatræk, som den anden har udeladt. Ja, naturligvis er der en hel Del fælles Angivelser hos de to Forfattere, der behandle samme Emne; at Magnus' Dronning hed Blanka, at hans Søster Evfemia var gift med en Meklenburger, at Valdemar Atterdag gjorde et Tog til Gotland, at Magnus blev afsat og siden druknede, det nævnes af begge, men betyder dette noget? Ganske vist ikke; — vil man paavise en Forbindelse mellem de to Værker, maa Ligheden fremtræde i Detaillerne, og det er saa langt fra Tilfældet, at Rimkroniken og Visbyoptegnelserne her næsten altid gaa vidt ud fra hinanden. Lad os betragte Forholdet ved Hovedpunkterne. Begge Kilder skulle stemme overens ved Magnus' Felttog til Rusland; Forskjellen er efter v. d. Ropp

(S. 146) blot den, at Rimkrøniken omtaler den i Visbydiariet kun i Forbigaaende nævnte hellige Birgitta, Holstenernes Deltagelse, Skattepaalæggene og Bandsættelsen, Visbydiariet derimod Navnene paa de russiske Fæstninger. Fuldstændig korrekt, men hvad bliver da det fælles? Ene og alene det, at Magnus foretog et Tog mod Russerne, og at Russerne gjorde Gjengjæld Aaret efter; — det synes dog for lidt til at kunne bevise Slægtskab. I det følgende ere Lighederne om mulig endnu mindre. Om Valdemars Tog til Gotland véd Rimkrøniken, at Kongen landede i «Garna Havn», og at der faldt 600 i Slaget; Visbymunken opgiver 1800, nævner ikke Garna, men har et Par Dagsangivelser; — det fælles er her altsaa kun det nøgne Faktum: Gotlands Erobring. Om den paafølgende Indtagelse af Øland fortæller R.; herom véd V. intet, medens han har meget at fortælle om Hanseaternes derefter rejste Krig mod Valdemar, som R. ikke kjender. Rimkrøniken fremstiller Haakons Forlovelse med den holstenske Grevedatter, som den dog kun betegner som «en Frænke» af Meklenburgeren, véd, at hun blev tagen til Fange af Valdemar, og fortæller om et Hævntog til Sjælland, som Meklenburgerne foretog, alt med adskillige Detailler; — herom har Visbymunken kun de Ord: «et Løfte af Rigsraadet, givet de holstenske Grever»! Begge Kilder vide, at Magnus fordrev flere af Stormændene, der da tilbøde Albrecht af Meklenburg Sveriges Krone; men medens V. lader dem drage først til Gotland og saa til Rostok, sender R. dem umiddelbart over til Wismar; begge Navne kunne dog umulig have staaet i den hypothetiske Fælleskilde. Baade R. og V. nævne det vigtige Slag ved Gaata, hvori Magnus blev fangen; Slagdagen opgives dog af den første til Mandagen efter Hvide-Søndag (3. Marts), af V. til S. Lucii Dag (4. Marts). Lad Forskjel-

len være lille, saa peger den dog atter bort fra en fælles Kilde. Omvendt véd jeg bogstavelig ikke at nævne nogen Overensstemmelse, der kan gjøre en saadan sandsynlig. Hr. v. d. Ropp fremhæver ganske vist et Sted, der efter hans Mening «slaaende» skal vise Slægtskabet mellem de to Værker; begge skulle have «genau dieselben genealogischen Angaben» om Folkungernes Forhold til Meklenburgerne og derved til Erik af Pommern. At dette omtales af begge, for øvrigt paa aldeles afvigende Steder i Fremstillingen, synes i sig selv dog lidet paafaldende, og atter her er Forskjellen mellem Kilderne yderst betegnende; medens V. siger, at Hertug Albrecht havde tre Sønner, angiver R., at han havde tre Børn, nemlig to Sønner og én Datter¹⁾.

Saa lidt som vi ved Undersøgelsen af de ældre svenske Aarbøger fandt nogen Grund til bagved dem at formode et større, nu tabt Historieværk, saa lidt synes en Sammenligning mellem Rimkrøniken og Visbymunken at føre til en saadan Antagelse²⁾. Hvilke Kilder har da Forbindelsesdigtet i Rimkrøniken haft? Forfatteren har, som v. d. Ropp rigtig paaviser, brugt den lidet ældre Prosakrønike og fra denne hentet et Par Dagsangivelser; han har maaske endvidere benyttet det mærkelige Stridsskrift, som Adelen udsendte mod Magnus Smek³⁾, men dermed er ogsaa angivet

¹⁾ Efterat min Imødegaaelse af v. d. Ropps Anskuelse allerede var skreven, er jeg bleven opmærksom paa, at ogsaa Dietrich Schäfer har erklæret sig uenig med sin Landsmand paa dette Punkt (Hansische Geschichtsblätter II, 1875, S. 221 ff.).

²⁾ For fuldt at klare min Opfattelse tilføjer jeg, at jeg ikke anser det for helt umuligt, at Rimkrøniken har kjendt Visbyoptegnelserne, om disse end kun kunne være benyttede paa faa Steder; — afgjort usandsynlig synes mig derimod Opstillingen af en Fælleskilde for begge.

³⁾ Nu trykt i SRS. III, 1, 12—15.

alt, hvad Forf. har kjendt af endnu bevarede Skrifter, og sandsynligvis, hvad han overhovedet har benyttet af skriftlige Kilder. Det er naturligvis umuligt at nægte, at Rimkrønikedigteren kan have hentet sine Efterretninger fra et nu forsvundet Skrift; sandsynligere synes det dog at være, at han kun har støttet sine Skildringer paa mundtlig Tradition. Hvilken Værdi der derefter kan tillægges Forbindelsesdigtet, skal senere blive berørt.

At der virkelig ikke har foreligget noget siden tabt Historieværk, som har tjent Rimkrøniken til Hovedkilde, det fremgaar med temmelig Sikkerhed af de tilsvarende Partier af Erik Olssons Historie. Denne flittige Forsker, der skrev sit Arbejde (trykt i SRS. II, 1—165) i det paafølgende Aarti (1460—70), har nemlig sikkert ikke kjendt et saadant, og at det skulde være gaaet tabt i den korte Mellemtid, eller at han, som ogsaa hørte til Karl Knutssons Hofkreds, ikke skulde have haft Adgang dertil, det maa dog betegnes som højest usandsynligt. Erik Olsson har netop som Hovedkilde benyttet selve Forbindelsesdigtet; han afskriver og forkorter det, men det er Afsnit for Afsnit let gjenkjendeligt gennem hans Bearbejdelse, medens intet hentyder til, at han har benyttet et dermed beslægtet ældre Værk. Derimod har han gjort Brug af flere Aarbøger, i det mindste af de Annaler, der ende med 1430 (Fant n. XVII)¹⁾, og endelig har han som sin næstvigtigste Kilde brugt Visbymunkens Optegnelser, vistnok netop i den Form, hvori vi ogsaa have dem²⁾. Derfra har han f. Ex. taget

¹⁾ Herfra er hentet den dobbelte Datering for Slaget ved Gaata (*feria secunda post dominicam Invocavit, quam dicunt fuisse diem s. Matthiae apostoli*, S. 111, jvfr. SRS. I, 66), hvis Taabelighed Forf. selv synes at have indset; ligeledes Udtrykket: *multiplicata sunt mala in terra* (S. 116).

²⁾ Som man kunde vente, vil v. d. Ropp hævde, at Erik Olsson har

Haakons Felttog i Vestergetland, Albrechts Tog ind i Skaane o. s. fr.; paa en betegnende Maade er Fremstillingen af Meklenburgerens paatænkte Godsinddragelse sammenarbejdet af Rimkrønikens og Visbymunkens Beretninger.

Den senere Del af Margrethes Tid skildres i Indledningen til den nu sammensmeltede Engelbrechts-Karlskrønike, hvis Udarbejdelse strækker sig fra Trediveerne til ind i Halvtreserne. Fremstillingen (Klemmings Udgave II, 1—9) samler sig om ganske faa Hovedpunkter — Gotland, Eriks Antagelse til Konge, hans Giftermaal, Abraham Broderssøn og Dronningens Død —; den er uden enhver Tidsangivelse og gjør helt igjennem Indtrykket af at være

benyttet ikke de bevarede Visbyoptegnelser, men deres hypotetiske Kilde, det meget omtalte, tabte Historieværk. Han nævner, at den sidste Notits, Erik Olsson henter herfra, er Oplysningen om Hertug Eriks Besættelse af to Stadtaarne i Visby 1397, og fortsætter (S. 172): „Gleich hier hat Erich den Zwischensatz *moriens in Klinta Gothlandie in castro Landskrona, quod ipse edificavit* mehr als das *Diarium Wisbycense*, und derartige Zusätze finden sich noch öfters. Sie schliessen eine direkte Benutzung des *Diar. Wisb.* geradezu aus und lassen nur die Annahme einer diesem verwandten Quelle zu.“ Paa saadanne „Zusätze“ anføres et Par Exempler fra det trettende Aarhundrede, der naturligvis intet bevise om et tabt Annalværk for Tiden 1350—1400. For denne Tid finder jeg i det mindste intet Spor til, at Erik Olsson ikke umiddelbart har benyttet Visbyoptegnelserne, og det Exempel, paa det modsatte, som Hr. v. d. Ropp giver, er mildest talt uheldigt. Lige foran den Notits, som Erik Olsson har udskrevet, staar nemlig hos Visbymunken (SRD. I, 261 nederst): *Dux Ericus obiit in Gutlandia in Clyntæ in castro suo, quod edificavit, dicto Landeskronæ*. Herfra har da Erik Olsson aabenbart den Mellemsætning, som v. d. Ropp ikke véd Kilden til! Det er heller ikke rigtigt, at Eriks Benyttelse af Visbykrøniken standser med 1397; han har tværtimod brugt den, saa langt den overhovedet gaar, idet Efterretningerne om Abraham Broderssøn, Margrethes Død og Eriks Slotsbygning i Visby (S. 123) ere hentede derfra eller paavirkede deraf (SRD. I, 263—64).

digtet paa Grundlag af mundtlig Tradition. — I sin tilsvarende Del har Erik Olsson benyttet Rimkrøniken som Kilde, uden at denne dog her spiller den overvældende Rolle som Forbindelsesdigtet for hans tidligere Afsnit. Han har meget fra Aarbøgerne, hvoraf han har benyttet baade den til 1415 (Fant n. XVI)¹⁾ og den til 1430 (Fant n. XVII)²⁾; han bruger Visbymunkens Optegnelser³⁾ og hidsætter en Oversættelse af Beretningen om «Kæplingamordet»; Dagen for Eriks Antagelse til Konge har han fra Prosakrøniken⁴⁾. Endelig har Erik adskillige originale Efterretninger, saasom Angivelse af to Skatter, hvoraf kun den ene er taget fra Rimkrøniken, Fortællingen om Begivenhederne i Upsala efter Ærkebiskop Henriks Død, Paastanden om forhenværende Vitaliebrøders Ansættelse som Slotsfogeder m. m. Alt dette maa formodes at være hentet fra Tradition.

Den Værdi, som Rimkrøniken og Erik Olsson have til at oplyse Dronning Margrethes Historie, ligger naturligvis kun i det, som de ikke have taget fra os bekjendte Kilder, og dette bliver efter det foregaaende enstydigt med, hvad de have øst af mundtlig Overlevering. Ganske i Almindelighed at naa til en Værdsættelse af denne Traditions Paalidelighed er vanskeligt. Hvad de give os, er Fortællinger om Margrethes Tid, saaledes som de havde tildannet sig i Løbet af

¹⁾ Herfra er hentet Efterretningerne om Gotlandstoget og Øens Indløsning for en Sum, der urigtig angives til 20000 Nobler, ligeledes Brudeferden til England og Bryllupet i Lund.

²⁾ Herfra er taget Margrethes Dødsdag.

³⁾ Ovenfor S. 359 Anm.

⁴⁾ SRS. I, 247. Prosakrønikens Kilde er her ikke, som v. d. Ropp vil (S. 164), Minoritercalendariet fra Stockholm, der angiver, ikke Søndagen efter, men selve S. Mariæ Magdalenæ Dag (SRS. I, 82). Den virkelige Kilde véd jeg ikke at paapege; Opgivelsen er dog netop den rette, hvad der staar diplomatisk fast. Jvfr. Lagerbring III, 758—59.

de mellemliggende en eller to Menneskealdre. At de i denne Tid ere blevne ændrede ved Udmaling i Enkeltheder, det ligger allerede i den mundtlige Overleverings Natur; men ere de desuden blevne farvede af det Had til Unionen, der rejste sig i Sverige under Erik af Pommern og siden snarest voxede? Spørgsmaalet er dobbelt, idet Beretningerne enten kunne have faaet en saadan Farvning paa Vejen til Forfatterne eller først modtaget den af disse selv.

Hvad det sidste angaar, er der aabenbart en stor Forskel paa Erik Olsson og de to Rimkrønikere; thi medens Upsalakroniken er opfyldt af et brændende Had til Unionen og Margrethe, stille de to andre sig kølig overfor hende, ingenlunde dog hadefuldt. Man sammenligne f. Ex., hvorledes Rimkrønikens Forbindelsesdigt og Erik fremstille de Forhandlinger, der gik forud for Margrethes Antagelse af Svenskerne. Det første beretter kort og fyndig, at de svenske Stormænd rejste til Dronningen og klagede deres Nød; hun lovede at hjælpe dem, om de vilde tage hende til Fyrstinde. Erik har derimod her, skjønt han vistnok har al sin Kundskab netop fra Rimkrøniken¹⁾, en lang Skildring af Underhandlingerne, under hvilke Margrethe med den fra Faderen arvede Træskhed Skridt for Skridt førte Stormændene fremad, saaledes at de, der først kun søgte hendes Hjælp, «saaledes som Danmarks og Norges Konger ofte havde hjulpet Sverige», tilsidst nødtes til at tage hende til Dronning. Den anden Rimkrøniker ønsker dog Margrethes Sjæl Frelse efter hendes Død, medens Erik udtaler, at Svenskerne ansaa hende værdig til Helvedes dybe-

¹⁾ Han taler saaledes efter Rimkrøniken, men historisk urigtig, om de «mange Aar», der hengik under indre Fejde mellem Margrethes og Albrechts Tilhængere, inden Kongen blev tagen til Fange.

ste Afgrund. At Hr. Eriks Fremstilling i det hele er tentiøs, kan næppe betvivles; Rimkrønikeforfatterne maa snarere tros paalidelig at have gjengivet, hvad de have hørt.

Umuligt er det derimod at sige, om og i hvor høj Grad Fortællingerne om Margrethe ere blevne farvede paa Vejen til de Forfattere, der have nedskrevet dem. I vor Tid har der været en Tilbøjelighed til at underkjende alle de senere Beretninger, der viste Had til eller Misfornøjelse med Margrethe; saavidt er det dog mer end dristigt at gaa. Der er allerede ovenfor (S. 340 og 351) anført et Par Exempler paa, hvorledes samtidige Krøniker udtale sig meget skarpt mod Margrethe, skjønt deres Ros over Erik af Pommern bedst viser, at de have skrevet i eller meget kort efter hendes Levetid, og jeg har andensteds vist¹⁾, hvor udbredt Mistemningen mod hende tidlig var i Sverige; omvendt vil det være yderst vanskeligt at paavise en Udtalelse fra svensk Side, der er absolut sympathetisk mod Dronningen og hendes Unionsværk. Paa Forhaand at erklære, at alt det hos Erik Olsson og Rimkrønikedigterne, der indeholder en Braad mod hende, maa være farvet af Eftertidens Stemninger, er derfor sikkert uberettiget.

Ere Rimkrønikerne mindre tendentiøse end Erik Olsson, saa gjør omvendt deres poetiske Form dem til lidet paalidelige Overleverere af de gængse Fortællinger. Jeg i det mindste nærer ingen Tvivl om, at hele Udmalingen af Detaillerne, ja ofte de positive Opgivelser i disse Digtninge have deres Rod i Forfatternes Fantasi, ingenlunde i selve Traditionen. Man læse f. Ex. Fortællingen om Eriks Bryllup i Lund, omtrent en Snos Vers eller mere. Det er

¹⁾ •Dronning Margrethe og Kalmarunionen•, især i Sjette Bog, Kap. II: Margrethe og hendes Værk i Samtidens Omdømme.

en nydelig Skildring af en fyrstelig Bryllupsfest, men alle Trækkene ere holdte i saadan Almindelighed, at man faar det stærkeste Indtryk af, at Forfatteren om dette bestemte Bryllup ikke har vidst et Ord mere, end at det stod i Lund. Hvad der i høj Grad bestyrker, at Forholdet overalt er saaledes, det er netop Erik Olssons Benyttelse af Rimkrøniken som Hovedkilde. Han har Tradition om et og andet, som Rimkrønikerne slet ikke berøre; men hvad de Ting angaar, som de med ham saa godt som samtidige Digtere behandle, saa optager han deres Fremstilling i alle Detailler og kun den.. Deraf synes det mig at fremgaa, at der ikke, hvad der ogsaa i sig selv er usandsynligt, har existeret en virkelig levende Tradition om alle disse Enkeltheder; ellers maatte Erik dog have Nuanceforskjelligheder, Detailafvigelser, men saadanne savnes aldeles. I hvor høj Grad han har fulgt Rimkrønikerne, endog Læsemaaden i et bestemt Haandskrift, skal jeg senere give et morsomt Exempel paa.

Samtidig med at man i Sverige fik en Historieskrivning, der ved sin Form hævede sig højt over Fortidens tørre Krøniker, benyttede man endnu saavel den annalistiske Form som Indførelsen af korte Notitser i Calendarier. En Aarbog ender saaledes med 1473 (Fant n. XXIII) og har temmelig mange Oplysninger fra Margrethes Tid; alle ere de dog hentede fra endnu bevarede ældre Aarbøger¹⁾ og have derfor ingen Værdi for os. Lidt mere Udbytte faar man af to Calendarier (Fant n. XXVII og XXIX²⁾), hvori der ved Siden af mange velkjendte Ting indeholdes to Notitser, hvis Kilde ikke kan paavises; den ene oplyser Bo Jonssons, den anden Abraham Broderssens Dødsdag.

¹⁾ v. d. Ropp S. 187.

²⁾ Det sidste findes udgivet paa en anden Maade i SRD. V, 495—97.

Om disse Angivelser ere rigtige, er et andet Spørgmaal. Efter Styffe¹⁾ er Notitsen om Bo Jonssons Død først indført i Calendariet 50 Aar efter Begivenheden, og den nævnte Historiker er tilbøjelig til at anse den for ukorrekt; Dagen for Abraham Broderssens Død kan snarere være rigtig²⁾.

Det frodige Liv, der udfolder sig i den svenske Historieskrivning i Karl Knutssons Tid, er et smukt Vidnesbyrd om den Frihedsaand og Fædrelandskjærlighed, som ligger bagved det svenske Folks Kampe for at frigjøre sig for Unionsforholdet til Danmark; det viser, i hvor høj Grad historisk Interesse og Sans havde gennemtrængt alle Folkets Lag. Tilsvarende Forhold findes ikke i Danmark, hvor kun Kongedømmet og Aristokratiet, ikke Folkets store Masse, kunde vækkes af Unionskrigene, og her viser da Traditionen sig ogsaa i ganske andre Former, mindre rig og fremfor alt mindre historisk.

Den danske Overlevering fremtræder først i Folkevisen om Dronning Margrethe. Denne, der næppe kan være digtet før i Kristjern den førstes Tid, omhandler kun en enkelt Episode af Margrethes Liv, og jeg opsætter derfor den nærmere Prøvelse af den til den følgende Afhandling, der netop vil dreje sig om hint Punkt; her maa det være nok at sige, at Folkevisen vel paa den ene Side viser, at der virkelig var bevaret nogle Træk fra Margrethes Liv i Erindringen, men paa den anden Side, at disse allerede vare omformede af Sagnet og for en stor Del udrevne af deres

¹⁾ Bidrag till Skandin. hist. I, lxxij Anm.

²⁾ Den opgives som: *die Rufi martyris*, 3: 27. Avgust, som dog ved Omsættelse i den romerske Kalender er blevet baade til *VII. kal. Septbr.* (S R S. I, 234) og til *quinta die Septbr.* (S R S. III, 1, 24). Hvorfra Jahn (Danm. Hist. u. Unionskongerne S. 55) har faaet den 28. Avgust, véd jeg ikke.

virkelige Sammenhæng. — Dernæst optræder Traditionen i den danske Rimkrønike, forfattet af Broder Niels i Sorø sidst i Kristjern den førstes Tid¹⁾. Hvad denne Mand

¹⁾ Som bekendt har Grundtvig fremsat den Anskuelse, at Rimene i den danske Rimkrønike ere opstaaede successive og samtidig med de Fyrster, de besyngte. Denne Mening kan vel nu betragtes som skrinlagt; nylig har imidlertid Rosenberg søgt at bevise, at Rimkrøniken oprindelig er skreven i Erik af Pommerns Tid og da har endt med Rimene om Margrethe og Oluf (Nordboernes Aandsliv II, 385 ff). Jeg tvivler paa, at denne Opfattelse er mere begrundet end Grundtvigs. Rosenberg henviser først til, at det er utroligt, at den samme Stympen, der har skrevet Kristjern I's Rim, ogsaa skulde have skrevet Valdemar Atterdags eller vel endog Margrethes. Nu, man er jo lidt bange for æsthetiske Beviser, efterat man har set, hvad de have ført Grundtvig til, og mig i alt Fald forekommer det, at der er større Aandslægtsskab mellem Kristjern I's Rim og Valdemar Atterdags end mellem dette og Margrethes; Valdemarsrimet indeholder det ene Faktum lige opad det andet, medens Margretherimet er overvejende raisonnerende og yderst fattigt paa Fakta. Hvori ligger imidlertid dette? Simpelthen deri, at Forfatteren ved Margrethe kun har havt en tarvelig Tradition, medens han ved Valdemar Atterdag gjør rigeligt Brug af den ypperlige sjællandske Krønike (jvfr. dette Bind S. 290); Følgen deraf er bl. a., at da denne Krønike ender med 1363, véd Rimkrøniken efter dette Tidspunkt intet andet om Valdemar end hans Dødsaar; saa vigtige Begivenheder som Krigen med Hanseaterne og Valdemars Landflygtighed nævnes ikke. — Blandt Rosenbergs andre Beviser skal jeg kun omtale, at han lægger megen Vægt paa, at Forfatteren til de tre sidste Rim viser et i de tidligere Partier langt fra fremtrædende Nag mod Svenskerne. Det Par Steder, han anfører, er dog slette Tegn derpaa, og omvendt vilde enhver Dansk hele Unionstiden igjennem sikkert gjerne underskrive Rimkrønikens Opfordring i Margretherimet til ikke at bryde den Union, hvoraf Danmark saa overvejende havde Fordelen; Digterens Gjengivelse af Foreningens Istandbringelse er netop i høj Grad dansk. Endelig har Rosenberg fremdraget et Sted i Rimkrøniken, der synes at modsige hans Opfattelse, men hvori han dog sluttelig vil finde netop et Bevis derfor. Han antager nemlig, at Stedet er senere indskudt; men dette bevises kun ved at tillægge den oprindelige Forfatter en Kildekritik, der sikkert gik langt ud over hans Evne.

véd om Margrethe, er yderst lidt. Han har lært hendes Bryllup at kjende gennem den bekjendte Fortsættelse af den sjællandske Krønike; han kjender hendes Mand og Søn og véd, hvad Dag hun døde. Ellers fortæller han kun om Kampen med Albrecht; Dagen for Hovedslaget har han fundet i en eller anden Krønike, Aaret angives fejlt (1384), og i øvrigt støtter han sig vistnok til Folkevisen. Historisk Værdi har Broder Niels' Skildring saaledes ikke; poetisk høre Rimene om Margrethe derimod til de bedste Partier i hans Bog. — Endelig fremtræder den danske Tradition i den saakaldte plattyske Saxo, en Oversættelse af Saxos Historie i det Gheysmerske Udtog, der fremkom omtrent 1490¹⁾, og hvortil Forfatteren føjede en Fortsættelse ned til Kristjern den førstes Død, der dog vistnok ligeledes er oversat fra en i Danmark skreven Original. Fremstillingen er i det hele i nært Slægtskab med Rimkrønikens²⁾, om end der hist og her spores en selvstændig Overlevering, der for Valdemar Atterdags og Erik af Pommerns Tid er rig paa Enkeltheder, rigtignok af en temmelig anekdotisk Karakter. Om Margrethe véd Forfatteren kun meget lidt; han giver en Skildring af Dronningens Fromhed, saaledes som denne traadte frem i det daglige Liv, og han omtaler den falske Oluf, der ellers i Danmark kun berøres i et ovenfor nævnt Munkevers. Fuld af Fejl er Fremstillingen; Forfatteren lader Oluf blive Konge over alle tre Riger og endda leve

¹⁾ Bruun, Aarsberetn. fra det store kgl. Bibliothek II, 39 ff.

²⁾ Det vilde her føre for vidt at optage hele Spørgsmaalet om den plattyske Saxos Forhold til Rimkrøniken og endvidere til Kristjern Pederssens Krønike; saavidt jeg kan se, maa man forudsætte en fælles Kilde for dem alle, et dansk historisk Arbejde, der har fortsat den hos Gheysmer bevarede Krønike fra Valdemar Atterdags første Aar. For Margrethes Historie er dette Spørgsmaal dog uden synderlig Vigtighed.

endnu, da den falske Oluf optraadte (altsaa 1402); Aaret for Slaget mod Albrecht opgives ligesom i Rimkrøniken til 1384, o. s. fr.

Samle vi Udslaget af det, der her er sagt om, hvad man kunde kalde de sekundære Kilder til Margrethes Historie, bliver dette følgende: For en stor Del ere disse senere Kilder afledte af de ældre, med Margrethe samtidige; af saadanne have især de svenske Forfattere benyttet mange, omtrent alt, hvad der er levnet os, medens der omvendt ikke er noget, der tyder paa, at de have kjendt noget Kildeskrift, der siden er gaaet tabt. Hvad vi ellers finde hos de senere Forfattere, beror altsaa paa Tradition; dette gjælder næsten om alt i de danske Kilder, og om Hovedparten af Rimkrønikerne og Erik Olsson. I Danmark har Overleveringen været yderst tarvelig; i Sverige har den været en Del rigere, men Tiltroen til den formindskes her af, at den dels sikkert er, dels kan være farvet af Nationalitetsstemningerne i det svenske Folk. I det hele tør Traditionen, der først er nedskreven et halvt Aarhundrede efter Margrethes Tid, kun med største Varsomhed benyttes til at udfylde de mange Huller, som de samtidige Kilder lade staa aabne.

3. I det sextende Aarhundrede udfoldedes der baade i Sverige og i Danmark en ret livlig Virksomhed paa Historiegranskningens Omraade. Olaf Persson († 1552) skrev Sveriges Historie i naiv Krønikeform, dog besjælet af en sjælden Sandhedskjærlighed og Stræben efter Upartiskhed¹⁾;

¹⁾ Olai Petri Svenska Krönika, utg. af G. E. Klemming. Stockholm 1860.

fjernt i Landflygtigheden gav den afsatte Upsalærkebisp Johannes Magnus en livlig Skildring af sit Fædrelands Historie, skreven med Humanistens tilspidsede Pen¹⁾. I Danmark udarbejdede Kristjern Pederssøn en Fortsættelse af Saxo, hvori han ogsaa omhandlede Dronning Margrethe²⁾, og 1573 udgav Rasmus Glad sine *Margareticorum libri decem*, et Heltedigt ret i humanistisk Smag. Samtidig optraadte fordringsløse Samlere som Peder Olsson, Cornelius Hamsfort og Mogens Madsen, der snart i Krønikeform, snart rent annalistisk med utrolig Flid sammenstillede alt, hvad de kunde finde om Danmarks ældre Historie, og, staaende paa deres Skuldre, rejste Hvitfeld endelig ved Aarhundredets Slutning sit store Krønikeværk.

Flere af disse Forfattere have en Kundskab om Margrethes Tid, der er meget stor, sammenlignet med, hvad den foregaaende Tidsalder vidste derom. De danske Granskere benytte ikke alene indenlandske Kilder; allerede Kristjern Pederssøn kjender tillige Erik Olssons Historieværk³⁾, og de lidt yngre Samlere excerperer desuden flere af de ældre svenske Aarbøger. En ny og yderst vigtig Kilde til Kundskab om Margrethe aabnedes, idet man lærte at kjende den udenlandske Tradition om hende, baade den lybske og den holstenske. I Holsten havde ved Midten af det femtende Aarhundrede den saakaldte Presbyter Bremensis

¹⁾ Historia de omnibus Gothorum Sveonumque regibus. 1554 o. ofte senere.

²⁾ Danske Skrifter V, 465—74.

³⁾ Denne citeres som «Suerigis latine krønick»; de enkelte Afvigelser mellem Erik Olsson og Gjengivelsen hos Kristjern Pederssøn, som Annerstedt gør opmærksom paa (SRS. III, 1, 144), betyde vel kun, at den danske Forfatter ikke har anvendt synderlig Nøjagtighed.

skrevet sit Fædrelands Historie¹⁾ og deri ogsaa givet mangfoldige Oplysninger om Margrethes sønderjydske Politik; hans Kilde var væsentlig en mundtlig Overlevering, der dog er righoldig i en ganske mærkværdig Grad, tillige rigtignok partisk til det yderste. I Lübeck havde der aldeles samtidig med Margrethe været en fortrinlig Historieskrivning; Detmar skrev sin Krønike i Tiaaret 1385—95; hans forskellige Fortsættere og Bearbejdere, især Herman Korner, virkede i den følgende Menneskealder²⁾. Her fandtes da Beretninger om skandinaviske Forhold, der vare lige saa paa-lidelige som de ældste nordiske Kilders, dertil nok saa righoldige og mere sammenhængende. Det var denne Fylde af Kundskab, der naaede til de danske og svenske Forfattere i det sextende Aarhundrede, men disse fik den rigtignok ingenlunde fra første Haand. Den holstenske Tradition kom vistnok til dem gennem Johan Petersens Krønike og da i en Skikkelse, der ikke var meget forværret; den tyske Overlevering fik man gennem de forskellige Værker af Albert Krantz († 1517), der paa god humanistisk Vis bearbejdede sine Kilder (især Korner), omskrev dem i smukt Latin, udmaalede Enkeltheder, tilføjede Taler, Pointer og Aarsager — og derved ofte fik meget urigtigt ind.

¹⁾ Udgivet af Lappenberg i Quellensamml. d. schleswig-holst.-lauenb. Gesellsch. I (1862).

²⁾ Detmar og hans Fortsættere ere udgivne af Grautoff, Korner i Eccards Corpus historicorum medii ævi, II; de Brudstykker af dem og andre Forfattere, der vedrøre Norden, ere optagne i det nye, tredje Bind af Scriptores rerum Svecicarum, delvis med Benyttelse af haandskriftligt Materiale. De mange Tvivlsmaal, som disse Forfattere frembyde, ville ikke kunne klares, før den længe bebudede, kritiske Udgave af Lübecks Krøniker foreligger; Dr. Koppmann har overtaget dette Hverv efter Mantels' Død. Jævnfør Oversigten hos Lorenz, Deutschlands Geschichtsquellen (2 Aufl.) II, 157 ff. og Annerstedts indledende Bemærkninger foran Excerpterne i SRS. III.

Idet det sextende Aarhundredes Forfattere saaledes samlede deres Efterretninger om Margrethe fra mange Hold, bleve de en Fundgrube for senere Fremstillere, og de opfattedes selv som Kilder af høj Rang; man citerede dem atter og atter, og hvad Hvitfeld eller Peder Olsson havde sagt, tillagdes den samme Værdi, som om det havde staaet i de gamle, samtidige Krøniker. Saa vidt gaar man vel næppe i vore Dage; imidlertid vil man dog finde Hvitfeld og hans nævnte Forgængere anførte som Avtoriteter selv i de seneste og mest kritiske Behandlinger af Margrethes Historie, og jeg kan derfor ikke undlade at opkaste det Spørgsmaal: ere disse Skribenter virkelige Kilder?

De kunne være det, hvis de have benyttet ældre Skrifter, der nu ikke eksistere mere, og hvis Indhold derfor kun er bevaret gjennem hine Forfattere. At dette skulde være Tilfældet med de svenske Historikere, er lidet sandsynligt; i en Tid, der laa Margrethes meget nærmere, var jo den historiske Interesse allerede levende i Sverige, og det synes temmelig utroligt, at Erik Olsson skulde have overset en Beretning, som to Menneskealdre senere kunde være bekjendt for Olaf Persson. I Virkeligheden findes der da heller ikke, hverken hos den sidstnævnte eller Johannes Magnus, noget Træk, der kan antyde et Kjendskab til andre Kilder end dem, vi ogsaa have. I Danmark, hvor Historieskrivningen i Margrethes nærmeste Eftertid var saa højst tarvelig, kunde det lettere tænkes, at en Kilde havde ligget unyttet hen indtil det sextende Aarhundrede, da var bleven fremdragen og kort efter atter tabt. Saaledes synes det jo virkelig at være gaaet med en enkelt Aarbog fra Margrethes Dage, som det er paavist ovenfor (S. 337 f.), men dette er en ren Undtagelse; ellers er det overalt bekjendte Ting, vi finde hos det sextende Aarhundredes Forfattere, og med en

Smule Søgen vil det for hver enkelt Opgivelse let lykkes at paavise, hvorfra den er hentet. Kristjern Pederssens Skildring af Margrethe er saaledes næsten kun en Oversættelse af den plattyske Saxos Beretning¹⁾; Peder Olsson har til Hovedkilder den danske Rimkrønike og Krantz, o. s. fr.²⁾

Disse sene Forfattere kunne dernæst faa Rang som Kilder, hvis de have kjendt ligefremme Traditioner fra Margrethes Tid. Paa Forhaand er dette dog lidet rimeligt; i det femtende Aarhundrede blev jo Traditionen optegnet saavel i Sverige som i Danmark, og den var da allerede temmelig fattig. At derefter Forfattere, der vare skilte fra Margrethe ved hundrede til tohundrede Aar, skulde have synderligt nyt at meddele, kan ikke ventes, og det er da heller ikke Tilfældet. Hvad der er bevaret af Tradition, er ubetydeligt og højst brudstykkeagtigt; om en almindelig historisk Overlevering er der slet ikke Tale, medens der nok er bevaret Traditioner, der have været knyttede til enkelte Steder eller bestemte Slægter og netop derved lettere have kunnet holde sig. Af Stedsagn om Margrethe findes der ikke faa rundt om i topografiske Skrifter, uden at de dog frembyde synderligt af Interesse; af Slægtsagn

¹⁾ Eller maaske snarere en Gjengivelse af den af Plattyskeren benyttede danske Forfatter; jvfr. ovenfor S. 366 Anm.

²⁾ Hvorvidt Forfatterne fra det sextende Aarhundrede have benyttet Diplomer og deriblandt maaske saadanne, der nu ere tabte, er et Spørgsmaal, som jeg ikke behøver at indlade mig paa her, hvor jeg kun omhandler Kilder i indskrænket Forstand (ovenf. S. 333). Det er desuden i de enkelte Tilfælde næsten altid meget let at se, hvad der stammer fra diplomatiske Efterretninger, og hvad der er hentet fra Krønikeoptegnelser; som en Undtagelse kan nævnes Feltherren Lyder Kabolt, som Hvitfeldt har indført i sin Beretning om Slaget paa Falen, saaledes at man nok her kunde tro at have en Krønikenotits for sig, medens Navnet dog i Virkeligheden hidrører fra en Dødebog eller Gravsten.

findes der en hel Række Anekdoter om Margrethes Forhold til Adelen optegnede i de gamle Slægtebøger; deraf ere nogle paaviselig urigtige, medens andre i alt Fald kunne være sande, og tilsammen give de et ret karakteristisk Billede af, hvorledes Adelen har opfattet den store Dronning¹⁾. Disse Traditioner ere dog kun i yderst ringe Grad benyttede i det sextende Aarhundrede. Johannes Magnus véd at berette lidt om én af sine Forfædre, Magnus Sture, der efter ham har spillet en vis Rolle i Albrechts sidste Dage²⁾; Hvitfeld har f. Ex. den ofte citerede Ytring af Margrethe, at hun vilde «skudde Abilden, stemme Bækken og bryde Bægeret». Dette er dog sikkert for lidet til, at man derfor kan tale om disse Forfattere og deres samtidige som Kilder til Margrethes Historie.

Det sextende Aarhundredes Forfattere maa da betragtes som Bearbejdere. Deres Sammenstillinger af Kildernes Udsagn kunne være rigtige, deres Formodninger sandsynlige; — Kilder, hvis Oplysninger i sig selv have Avtoritet, ere de ikke.

II.

Kampen mellem Margrethe og Albrecht.

I den foregaaende Undersøgelse har jeg givet en Udsigt over Kilderne til Margrethes Historie, deres indbyrdes Forhold og forskellige Værdi; her ønsker jeg nu ved at tage

¹⁾ Nærmere i «Dronning Margrethe og Kalmarunionen», Fjerde Bog, Kap. III.

²⁾ Det meste synes dog bedre at passe til den bekjendte Sven Sture.

et bestemt Exempel paa én Gang at vise Betydningen af hine kritiske Forstudier og tillige at give en fyldig Illustration af de Paastande, der hist traadte frem i mere theoretisk Form. Intet Emne vil bedre egne sig til et saadant Exempel end den korte Krig, der skjænkede Margrethe Herredømmet over Sverige, og som næsten kun optoges af det Hovedslag, hvorved Albrecht af Meklenburg blev Dronningens Fange. Det er et Punkt af saadan Vigtighed, at det omtales i næsten alle Kilderne, og det er paa den anden Side et Spørgsmaal, hvortil vort Kjendskab saa godt som udelukkende maa hentes fra Forfatterne, idet Diplomer og Monumenter efter Sagens Karakter kun lære os lidet eller intet derom.

Lad os da gaa skridtvis frem og først se, hvad de samtidige nordiske Aarbøger fortælle om denne i Skandinaviens Historie saa epokegjørende Krig.

Den Beretning, der kommer Kampen nærmest i Tid, er utvivlsomt den, der findes i den danske Krønike, som netop slutter hermed¹⁾. Den lyder i Oversættelse saaledes:

1388. Margrethe, Danmarks og Norges navnkundige Dronning, sendte en stor Hær af Krigsfolk fra Danmark og Norge ind i Sverige mod Sveriges tyske Konge, dels til Skibs og dels til Lands.

1389. Paa den hellige Apostel Matthias Dag leveredes med Guds Hjælp, i hvis Haand al Sejr staar, et stort Slag mellem Kong Albrecht af Sverige og de Danske, i hvilket der faldt mange Riddere og Væbnere, saasom Hr. Parow, norsk Hovedsmand (*capitaneus Norvegiæ*), og Fikko, Kalmars Hovedsmand, dygtige Riddersmænd, og mange andre paa begge Sider. Fangne bleve Kong Albrecht, hans Søn Erik, Grev Gerhard af Holsten og Greven af Reppin med 20 Riddere og ikke faa

¹⁾ SRD. VI, 535.

Adelsmænd, der alle af den ædelbaarne Dronning Margrethe sendtes som Fanger til Danmark¹⁾, nemlig Kongen i Fodlænker og Adelsmændene i Haandlænker af Jærn. Ære være Gud, som gav en uventet Sejr i Kvindens Haand!

Der kan ikke være Tvivl om, at denne Beretning er nedskreven ganske kort Tid efter Slaget. Kun her og ved den unge Kong Olufs pludselige Død to Aar forud falder Forfatteren ud af den rolige, objektive Aarbogsstil; han er saa levende berørt af disse Begivenheder, at Sorgen her og Glæden hist bryder igjennem paa en naiv og rørende Maade. Skade kun, at han ikke har fortalt os langt mere; end ikke, hvor Slaget har staaet, siger han. Til Gjengjæld ere de Oplysninger, han giver, des paalideligere, og karakteristisk er det ogsaa, hvorledes den danske Forfatter aldeles ikke nævner, at Margrethe var indkaldt af Svenskerne, eller at disse udgjorde en sikkert væsentlig Del af hendes Stridsmagt. Det er de Danske og Nordmændene, der sejre, og især de første.

Den gamle Aarbog, hvoraf jeg har paavist enkelte Spor hos Peder Olsson og andre Forfattere i det sextende Aarhundrede, synes ikke at have omtalt Kampen mod Albrecht, i alt Fald ikke paa nogen ejendommelig Maade. Derimod er der om Slaget bevaret flere Munkevers, der dog ikke oplyse os om synderlig andet end Kampens Datum, nemlig S. Matthias Dag eller den 24. Februar 1389²⁾.

¹⁾ De herefter følgende Sætninger: •nemlig....Jærn• og •Ære.... Haand• ere forbyttede i Haandskriftet. Jvfr. Grundtvig, Danmarks gamle Folkeviser III, 569 Anm.

²⁾ De ældste af disse Vers synes at være af svensk Oprindelse. I Visbycalendariet (SRD. VI, 559) er indført de to Vers:

Rex capitur Svecie vi tentus luce Mathie

Rex Alberte scias, trux cinxit castra Mathias;

i begge skjule sig de Bogstaver, der udgjøre Aarstallet MCCCLXXXVIII (1389). Det første Vers findes tillige i Sig-

Vende vi os fra Danmark til de svenske Aarbøger, finde vi her Slaget omtalt hos dem alle, dog i største Korthed; ingen af dem staar aabenbart Begivenheden saa nær som den danske Forfatter — det skulde da være den i Vadstenadagbogen indførte Notits —, og de fortælle derom i den sædvanlige rolige Tone¹⁾. De Oplysninger, de give, stadfæste, hvad vi allerede vide; Slagdagen (S. Matthiæ) opgives næsten i alle Aarbøgerne, ligesom ogsaa Resultatet, Albrechts og hans Søns Fangenskab. Blandt de øvrige Fanger nævnes i Overensstemmelse med den danske Krønike Greven af Reppin, hvis Navn hos Visbymunken erfares at være Günther; Greven af Holsten nævnes ligeledes, men den samme Munk kalder ham Albrecht, ikke Gerhard; endelig tilføjer den Aarbog, der ender med Aaret 1415, to Fanger, nemlig Biskop Rudolf af Skara, hvad der vistnok er rigtigt, og Hertugen af Meklenburg, «Kongens Fader», hvad aabenbart er galt, da den gamle Hertug Albrecht døde netop ti Aar før Slaget. Noget absolut nyt have disse svenske Aarbøger ogsaa, idet vi i dem finde Oplysning om, paa hvilket Sted Kampen udfægtedes; Visbymunken ligesom den af hans Ordensbroder i Klostrets Calendarium indførte Notits siger, at Slaget stod i Vestergötland; den

tuna-Aarbogen (SRS. I, I, 30), det andet i de ovenfor S. 342 Anm. omtalte Excerpter (SRS. III, I, 24). I Slægtskab med dem ere atter de Vers, der findes i de danske, noget senere Kilder: SRD. I, 192; III, 259; IV, 621; VII, 246.

¹⁾ I Gruppe: Aarbogen til 1415 (SRD. I, 396 = SRS. I, 61); afledet deraf: Sigtuna-Aarbogen til 1430 (SRS. I, 30). — II: Aarbogen til 1430 (SRS. I, 66), beslægtet med Stockholmercalendariet (SRS. I, 72). — III: Visbykroniken (SRD. I, 261 = SRS. I, 46); den Notits om Slaget, der er indført i samme Haandskrifts Calendarium (SRD. VI, 559), synes at være med samme Haand, som ved April har noteret Begivenheder fra 1401 og 1407 (smstds. S. 560). — Vadstenadagbogen: SRS. I, 103.

nysnævnte Aarbog opgiver en bestemt Plads, «Asle», hvilket sikkert maa forklares som Åsle, en Kirkeby, der netop ligger i Vestergötland. For øvrigt omtale de samme Annaler, at Kampen var haard, og at der skete stort Mandefald paa begge Sider, før Sejren vendte sig til Margrethe; Visbykrøniken fortæller, at Fangerne først førtes til Lødøse, hvor Dronningen opholdt sig, siden til Helsingborg. Naturligvis glemme de svenske Forfattere ikke at nævne, at deres egne Landsmænd stode paa Margrethes Side og havde Del i Sejren; Visbymunken siger, at Albrecht kæmpede mod «Danske, Svenskere og Nordmænd»; Vadstenadagbogen fremhæver, at Kampen stod mellem Albrecht og de svenske Stormænd, der havde forbundet sig med de Danske og ved disses Hjælp bleve Sejrherrer.

Hermed have vi udtømt, hvad der om Kampen mellem Albrecht og Margrethe kan ses af de nogenlunde samtidige Kilder fra Indlandet. I det hele ere disse Beretninger meget overensstemmende¹⁾ og give kun ringe Anledning til Tvivl. Naar der er Uenighed om den fangne holstenske Greves Navn, maatte man i sig selv være mere tilbøjelig til at tro paa den danske Krønikes Opgivelse end paa den, der findes hos Visbymunken, som baade er fjærnere og yngre; ikke desto mindre er det dog den sidste Forfatter, der har det rigtige Navn; thi Grev Albrecht nævnes netop blandt Fangerne i et Forligsudkast fra 1392²⁾. Gode og

¹⁾ En kurios Afvigelse er det, at Vadstenadagbogen lader Kampen være udfægtet *ante meridiem*, medens Visbycalendariet ligesaa udtrykkelig har *post meridiem*.

²⁾ Hanserecesse 1256—1430, IV, n. 57. I forrige Aarhundrede søgte Carstens (Heinze, Abhandlungen III, 27) at komme af med Vidnesbyrdet om en holstensk Greves Deltagelse i Kampen, hvilket syntes ham et Brud paa den kort i Forvejen med Mar-

troværdige ere de Oplysninger, vi faa her, men hvor ere de ikke fattige? Slagets Tid og Sted, dets Udfald, Navnene paa nogle Fanger og nogle faldne, det er omtrent alt, hvad vi erfare om en af de mindeværdigste Begivenheder i Nordens Historie. Om Slagets Gang høre vi kun de almindeligste Træk, om det Felttog, der fandt sin Afslutning ved den store Kamp, saa godt som intet. Hvem var Margrethes Feltherre? Hvor store vare de kæmpende Hære? De nordiske Kilder fra Samtiden besvare hverken disse eller de andre Spørgsmaal, vi ønske opklarede.

Aarbøgernes Oplysninger om denne Begivenhed afgive et karakteristisk Exempel paa, af hvilken Art de Efterretninger i det hele ere, som man kan vente at finde i dem. Det er indholdsrige, men helt brudstykkeagtige Notitser; de give os Navne og Data, derimod intet sammenhængende, — ene Visbymunken undtaget, der dog ved den her omhandlede Krig ikke yder mere end Aarbøgerne. Et videre politisk Blik, et aabent Øje for Begivenhedernes Sammenhæng og Udvikling, det maa vi søge udenfor Norden i Hansestæderne, og hos Lübeckeren Detmar træffe vi da ogsaa en Beretning, der er langt interessantere end de nordiske Annalers¹⁾. Den er tillige samtidig i Ordets strængeste Forstand; Detmar udarbejdede sin Krønike i Tiaaret 1385—1395, og hvad han véd at fortælle om Albrechts Nederlag, er altsaa skrevet i de samme Aar, da dette indtraf.

grethe sluttede Fred, og til den Ende opstillede han den Tanke, at der for Holsten skulde læses Hohnstein. Selvfølgelig maa dette opgives, da Angivelsen findes i flere indbyrdes uafhængige Kilder og stadfæstes af et samtidigt Brev.

¹⁾ Die lübeckischen Chroniken in niederdeutscher Sprache, herausg. v. Grautoff I, 340, 344 og 344—45, og i SRS. III, 1, 188—89.

Detmar beretter allerede ved Aaret 1387, at de Svenske da satte sig op mod deres Herre, Kong Albrecht, — med Urette, tilføjer han, et Vidnesbyrd om, paa hvilken Side Lübeckernes Sympathier vare. Sidst ved det følgende Aar hedder det saa, at Margrethe lod Slottet Axeval i Vester-gøtland belejre; til den Ende opførte hun ved Siden af Slottet en Skanse, som betroedes til Hr. Svarteskaaning, og Besætningen af Axeval begyndte snart at lide Hungersnød¹⁾. Derefter følger Beretningen om selve Hovedkampen, der lyder saaledes:

„Aar efter Kristi 1389 paa S. Matthias Dag stod der et stort Slag i Sverige ved Axeval. Dronningen af Norge havde derhen sendt vel 1500 Væbnede; Anfører var en Ridder, Hr. Henrik Parow. Da de kom til Jönköping²⁾, fik Kong Albrecht det at vide, medens han allerede var paa Vejen for at proviantere Axeval. Saa vendte han om (*let he aff*) og gik mod sine Fjender, nemlig de Danske og ligeledes en Del af Svenskerne. Han havde med sig sin Søn, sin Fætter, Hertug Johans Søn af Stargard, som var Biskop af Skara, en ung Herre, en Greve af Holsten og Greven af Reppin. Kongen var kampbegjærlig og hastede saa meget, at hans Folk ikke alle kunde blive rede. Da det kom til Kamp, havde han først Fordelen (*dat erste aventure*), og han og hans Folk opreve to Bannere; men det varede ikke længe. Kongen tabte Slaget; han blev fangen med de førnævnte Herrer og alle, der vare med i Kampen, undtagen dem, som flygtede. Især flygtede én, som hed Gerd Snakenborg, hvis første Ridderdag det var; han tog med sig 60 Krigere, som alle flygtede, og det var en

¹⁾ Dette Sted er lidt uklart fortalt hos Detmar; Forstaaelsen kan dog ikke være tvivlsom. Jvfr. Korner hos Eccard II, 1158.

²⁾ Om denne Læsemaade se Munch, det norske Folks Historie 2. Afd. II, 315—16.

Hovedgrund til, at Slaget blev tabt¹⁾. Medens Kampen stod paa, var Dronningen paa Varberg Slot i Halland; da Budskabet kom til hende om, at hendes Folk havde vundet i Kampen, red hun til Bahus, meget glad; her modtog hun de Herrer, som vare fangne. I den samme Nat lod hun Kong Albrecht pine saaledes (*so we don²⁾*), at hun afpressede ham Axeval og Rumblaborg, og hun vilde ogsaa have afpint ham Ørebro, men kunde ikke faa det. Sagen var den, at Hovedsmanden, som havde det inde, var en Tysker og forstod mere af Krigs-sager end en anden³⁾.

En Beretning, der staar Detmar saa nær, at den strax maa omtales, er Korner's⁴⁾. Denne Forfatter underkastede sit historiske Værk atter og atter gjentagne Omarbejdelser, hvorved han rettede Stilen og tilføjede Enkeltheder; de ældre Haandskrifter, hvoriblandt det, der fra

¹⁾ Detmar siger: *Besunder vlo en unde was en grot sake, dat de strid verloren wart.* De sidste Ord ere ofte tagne for sig og oversatte saaledes: det var en stor Ting, at Slaget blev tabt; heri har man da set et Udtryk for, at Detmar og Lübeckerne fulgte Albrechts Sag med Sympathi. Den i Texten givne Oversættelse synes dog bedre at stemme med Forbindelsen, og allerede Korner har opfattet Sætningen paa samme Maade (*Hujus autem dejectionis et diffortunii magna extitit causa Gerardus Snakenborg etc.*).

²⁾ Korner: *regi Alberto tanta violentia facta est in tortura.*

³⁾ Efter Deecke (Beiträge zur Lübeck. Geschichtskunde I, 17—18) skal et Haandskrift af Detmar indeholde en fra ovenstaaende afvigende Beretning om Slaget. Paa min Forespørgsel har imidlertid den kommende Udgiver af de lybske Krøniker, Dr. Koppmann, meddelt, at denne Opgivelse beror paa en Misforstaaelse; vedkommende Haandskrift er en Detmarrecension, der ender med Aaret 1386, og derefter er indført et meklenburgsk Stridsskrift fra Halvfemserne, som nu er trykt i SRS. III, 1, n. XXIV. At Forholdet var saaledes, burde jeg allerede have indset efter Annerstedts Bemærkninger i det anførte Værk S. 180 og 192.

⁴⁾ Hos Eccard II, 1158 efter Lüneburgerhaandskriftet, og i SRS. III, 1, 188—89 med Benyttelse af den meget afvigende Jønøpingscodex.

Vadstena er kommet til Linköping, ere derfor meget afvigende fra de yngre, især Lüneburgerhaandskriftet. Korners Hovedkilde, hvad angaar Kampen i Sverige, er aabenbart Detmar, som han ogsaa citerer i sine ældre Udgaver (*secundum cronicas Lubecenses*); i de senere taler han derimod om «*chronica Danorum*» som sin Hjemmel, hvad der dog sikkert kun er en hos Forfatteren ofte fremtrædende Lyst til at smykke sig med falske Fjer¹). Punkt for Punkt følger han Skildringen hos Detmar, og hvad han selv tilføjer, er kun ubetydeligt. Saaledes opgiver han Navnene paa Albrechts og Johan af Stargards Sønner (Erik og Ulrik) og fortæller, at Henrik Parow med mange andre faldt i Slaget; mindre rigtig ændrer han, dog først i den sidste Omarbejdelse af sit Værk, Varberg som Dronningens Opholdssted til Vordingborg. Ved Skildringen af selve Slaget har han endelig en lille Tilføjelse, der nærmest har Interesse, fordi den hos senere Gjenfortællere kom til at spille en stor Rolle. Jeg skal gjengive Ordlyden af dette Sted, der tillige vil vise Ligheden med Detmar: «Albrecht var altfor ivrig ved Kampens Begyndelse; han vilde ikke oppebie sine Folks Forberedelser, men, idet han overskred en sumpet Dal¹), søgte han ind paa Fjenden; derfor, skjønt han i Begyndelsen var heldig og oprev to Bannere, bukkede han snart under og blev fangen tilligemed alle Fyrsterne.»

Medens disse faa Ting, der ere ejendommelige for Korner ere af underordnet Betydning, er Detmars Beretning desto værdifuldere. Dermed skal det ikke være sagt, at hvert Ord i den er historisk Sandhed; det er en vistnok tro Gjengivelse af, hvad man kort efter Slaget fik at vide

¹) Jvfr. Annerstedt i SRS. III, 1, 201.

²) *transiens vallem quandam paludosam*.

om det i Lübeck, intet mere og intet mindre, og maa det end hævdes, at Lübeckerne havde god Lejlighed til at faa nøjagtige Oplysninger, saa er det dog sikkert nok, at en Beretning kunde undergaa mangel en Ændring paa Vejen over Østersøen. At Margrethe f. Ex. lod Albrecht underkaste Tortur, kan man langt fra anse som uomtvistelig sikkert; er der sket noget saadant, er det jo sikkert foretaget i største Hemmelighedsfuldhed, og hvad man i Lübeck fortalte derom, kan kun være støttet paa Rygter, der kunne være falske eller overdrevne. Beretningen om det derimod, der foregik for alles Øjne, om Felttoget og Slaget, den er vistnok rigtig, og den stemmer jo ogsaa udmærket overens med, hvad de nordiske Kilder oplyse. — Værdien af Korners Tilføjelser er vanskeligere at bedømme. Naar han opgiver Navnene paa de to meklenburgske Fyrstesønner, der deltog i Slaget, betyder dette kun, at han med sin Kundskab til det meklenburgske Hus' Genealogi har kunnet indsætte disse Navne, ikke at der har foreligget ham en anden Beretning end Detmars om selve disse Begivenheder. Netop derved kommer han til at opgive et galt Navn paa den ene af Fyrsterne, hvem han, for øvrigt først ved en senere Omarbejdelse, tildeler Navnet Ulrik; thi vel havde Hertug Johan en Søn, der hed saadan, men det var ikke ham, derimod hans Broder Rudolf, der var med; Rudolf var det, der var Biskop i Skara, og dennes Tilstedeværelse omtales baade af Detmar og af en nordisk Aarbog. Ganske paa samme Maade kalder Korner i Linkøpingshaandskriftet den fangne Greve af Holsten Adolf, hvad der sikkert er urigtigt, da Adolf netop var Margrethes gode Ven; Greven af Reppins Navn opgiver han derimod korrekt som Günther. Til samme Art af Tilføjelser tør man ogsaa henregne Notitsen om Henrik Parows Død; denne Oplysning er ikke tagen fra

en særskilt Beretning om Slaget, men fra Forfatterens Kjendskab til tyske Personalforhold, og den findes da ogsaa kun i de senere Redaktioner af hans Værk, medens han i Linkøpingshaandskriftet paa det tilsvarende Sted fortæller, at «Wedekin Bugenhagen faldt i Slaget», hvad der vistnok ikke er rigtigt¹⁾. Under disse Omstændigheder er jeg ikke tilbøjelig til at tillægge Korners Ord om «den sumpede Dal» synderlig Vægt; de stamme vel kun fra en flygtig Læsning af Detmar, som paa alle andre Punkter viser sig at være Korners eneste virkelige Kilde.

I Alder midt imellem Detmar og Korner synes at staa nogle Notitser om Slaget i en meklenburgsk Genealogi²⁾. Heri fortælles, at da Margrethe lod Axeval belejre, medens Albrecht var i Meklenburg, samlede denne en Hær, som han underholdt ved Hjælp af Klostrenes og Kirkernes Godser; i Følge med sin Søn Erik, Biskop Rudolf af Skara og Grev Günther af Lindau sejlede han til Sverige, hvor han imidlertid i et Slag paa S. Matthias Dag 1389 blev overvunden og fangen. — Dette stemmer jo fuldstændig med, hvad vi ellers vide, og vi lære af nyt egentlig kun, at Günther af Reppin tillige var Greve af Lindau.

Hermed have vi udtømt de nogenlunde samtidige Kilder til Margrethes Historie; paa dem maa Fremstillingen

¹⁾ Pommeraneren Wedekin eller Degenhard Bugenhagen var i dansk Tjeneste endnu i 1385 (Lübeck. Urkundenb. IV, 502) og kvitterede 1387 Margrethe for nogle Penge, han havde udlagt for hende (Suhm XIV, 194—95). 1390 optræder han derimod som Modtager af en Sum paa Hertug Bugislavs' Vegne (Suhm XIV, 259) og er siden pommersk Marskalk; som saadan nævnes han f. Ex. under Hertugernes Brev af 5. Decbr. 1397 (Geh. Ark. Pommern n. 14b, jvfr. Suhm XIV, 420).

²⁾ Jahrbücher des Vereins für meklenburg. Geschichte XI, 24, optrykt i SRS. III, 1. 287.

af Kampen om den svenske Krone især bygges, og før vi gaa over til at prøve, hvad der mulig er at lære af yngre Kilder, skulle vi da i korte Træk give Felttogets Historie efter de ældre, blot med Tilføjelse af det lidet, der kan hentes fra diplomatiske Kilder.

Som Detmar og den danske Krønike overensstemmende berette, er Felttoget aabnet allerede i 1388; Nordboerne have belejret de faste Slotte, som Albrecht havde inde, og især har det drejet sig om det vigtige Slot Axeval, midt imellem Venern og Vettern, der behersker en af Hovedvejene op til Mellemsverige. Imens har Albrecht selv begivet sig til sit Fødeland Meklenburg¹⁾; ledsaget af tyske Fyrster og Soldtropper er han vendt tilbage midt i Vinterens Hjærte og er landet paa Østkysten af Sverige, formodentlig i Kalmar²⁾. Herfra har han, medtagende Slottets Hovedsmand, Hr. Fikke von Vitzen³⁾, skyndt sig videre for at proviantere det allerede halvt udhungrede Axeval; han er gaaet til Jönköping og derfra i nordlig Retning mellem Sveriges to store Indsøer. Paa Margrethes Side har imidlertid alt været rede, og hendes Hær er strax dragen frem fra Halland langs op med Nisaa til Jönköping; denne sydlige Vej er vel valgt i Haabet om allerede her at kunne standse Albrecht, hvilket dog ikke opnaaedes, maa-

¹⁾ 24. Juli 1388 var han endnu i Stockholm, 28. Novbr. endnu i Meklenburg. Styffe, Bidrag till Skand. hist. I, S. lxxx f.

²⁾ Munch (Det norske Folks Historie 2. Afd. II, 315) anfører for dette Landingssted to Sandsynlighedsgrunde, der ere meget gode. Naar han derimod især støtter sig paa, at Suhm udtrykkelig, skjønt uden nogen Angivelse af Kilde, nævner Kalmar, er dette Vidne betydningsløst; thi Suhm har aabenbart sin Opgivelse fra Rasmus Glad (Margareticorum libri X, S. 132), en Kilde, der, som Munch selv siger, er uden Værd.

³⁾ Dette er det fulde Navn for den danske Krønikes *Fikko capitaneus Kalmarnensis*.

ske ogsaa for at man kunde forene sig med Svenskerne fra Landets Østkant¹⁾. Hæren var sammensat af alle tre nordiske Folk; dog have den samtidige danske Krønike og Detmar nok Ret i at nævne Danskerne i første Række. Størrelsen af Hæren angives af den nævnte Skribent til 1500 Mand; uden at tillægge dette Tal nogen mathematisk Bestemthed maa det siges at klinge meget sandsynligt; Middelalderens Hære, overvejende sammensatte af Ryttere, vare jo forsvindende smaa i Sammenligning med Nutidens Folkehære²⁾. Efter Detmar skal Feltøverstens have været Hr. Henrik Parow; dette strider ikke mod, at den danske Krønike kalder ham *capitaneus Norvegiæ*, thi dette betyder vel ikke andet end «norsk Lensmand», jævnfør *capitaneus Kalmarneensis*.

Da Dronningens Hær naaede Jønkøping, fik Albrecht Efterretning om dens Fremmarsch; han, der ikke var langt fra Axeval, vendte da om for ikke at blive angreben fra to Sider. Hærene mødtes paa St. Matthias Dag eller den 24. Februar 1389; Kamppladsen skal efter en svensk Aarbog have været ved Åsle, en Mil øst for Falkøping. Angaaende Slagets Gang vides kun, hvad Detmar beretter om Albrechts kortvarige Fremgang og Gerd Snakenborgs Forræderi; Resultatet nævnes derimod af alle: Kongens Nederlag og Fangenskab. Margrethe modtog sin slagne Modstan-

¹⁾ I Oktober 1388 finde vi paa Ringstadaholm flere danske og svenske Stormænd samlede, deriblandt Marsken Erik Ketilsson (Suhm XIV, 225).

²⁾ Naar Snakenborgs Flugt med 60 Mand skal have haft stor Betydning, kunne Hærene jo heller ikke have været meget mandstærke. De rige Hansestæder stillede i deres første Krig med Valdemar Atterdag omtrent 3000 Mand paa Benene (Schäfer S. 300); da Preusserne i 1404 kastede et Par tusend Mand over paa Gotland (Hanserecesse V, n. 175, § 2), overvældede de aldeles de forenede Rigers Stridsmagt.

der paa Bahu¹⁾, hvorfra han siden førtes til Lindholm; om han forinden er bleven underkastet Tortur, maa staa hen som usikkert.

Den her givne Udsigt over det Felttog, der skjænkede Margrethe Sveriges Krone, er, om end ikke rig paa malende Enkeltheder, saa dog sammenhængende og klar, og fremfor alt er den paalidelig, støttet Punkt for Punkt paa de samtidige Kilder. Lad os beholde den *in mente*, naar vi nu skulle gaa over til at betragte de yngre Beretninger om Kampen.

Først de svenske, Rimkrøniken og Erik Olsson. Rimkrøniken i sit Forbindelsesdigt, der er skrevet kort efter 1450, fortæller følgende, efter at have sagt, at Albrecht fik 20000 Nobler ved at pantsætte Gotland:

Met thet gul sampnaden tha
alla the Tidzska, han kunde faa,
ok bødth drötning Margreta sa till,
at han met henne folk strida vill.
The föruißsat i eeth lagh
möttes a falen sancti Mathie dagh.
Han kom ther met sua stort bram
ok mente vinna sin villia fram;
som een sol the Tydzska skina,
sa varo thera tygh ok harnisk fyna,
ok gik stort rusk aff thera smedzserii;
the hogades vara för Svenska frii;
för æn thet kom, the skulle strida,
the sworo, thet Svenska tordey bidha.

¹⁾ Slottet Bahu, som Detmar opgiver, maa sikkert foretrækkes for Byen Lødøse i Visbykrøniken; begge Steder ligge jo for øvrigt tæt op til hinanden.

Tydzsken swor vilia binda tre;
 honom vendes alth hogen, han fik them see.
 The Swenska kom forst ppa then bana
 met sa manghen herlyken fana
 aff the try ryke banere;
 æn hado the Tydszke manga flere
 aff hertoga, greffua ok banera herra.
 Ææ huat thes mer, them vart thes verræ;
 Drötningene folk the wmo ther sygher,
 konungens skada vart mykit drygher;
 han vart ther syelffuer fangen tha,
 hans son hertog Erik ok saa
 ok æn andra hertoga tre,
 aff Holsten, Reppin, Stargardh vare the.
 Nyttion hans ryddara blyffuo ther døødh,
 før vtan swena, som ok lydho then nødh;
 syelffue wito the sik then vanda;
 hade the blyffuit i thera landa
 ok latidh Suenska med thera konung radha,
 tha hade the ey lydhit tolka onada.
 Drötningene ryddare slogos ther viij
 ok mangel hennis swen i samma matta;
 epther Gudz bōrdh XIIJ^e aar
 Lxxxviij om høsten thet var¹).

Dette Sted vil godt illustrere, i hvor ringe Grad den svenske Rimkrønike er bygget paa skriftlige Kilder; efter de heri indeholdte Oplysningers Karakter tør man trygt sige, at kun Tids- og Stedsangivelsen for Slaget og Opgivelsen om Fangerne kan hidrøre fra én af de ældre Aarbøger. Blandt Fangerne opføres en Hertug af Stargard, som ikke nævnes i nogen af de nu bevarede Annaler; Tids-

¹) Svenska medeltidens rim-krönikor, ed. Klemming I, 191—92, Vers 587—624.

angivelsen ligesom Stedet («paa Falen») har Rimkrønikens Forfatter faaet fra den omtrent jævaldrende Prosakrønike¹⁾, idet han dog, i alt Fald i det af Klemming brugte Haandskrift, har ombyttet Krønikens St. Matthæi Dag med S. Matthias Dag. Der er derved kommet en indbyrdes Modstrid mellem Rimkrønikens Opgivelser, thi S. Matthiæ er 24. Februar, og passer ikke med Angivelsen senere hen, at Slaget stod om Høsten 1388; de fleste Codices af Rimkrøniken synes derfor ogsaa at have sat »S. Mattis Dag«²⁾, der til Nød kan udlægges som Matthæi Dag (21. Septbr.).

Denne Prosakrønikens og Rimkrønikens Opgivelse, at Slaget stod S. Matthæi Dag (21. September) 1388 har i lang Tid været opfattet som den korrekte af Historieskriverne, og skjønt denne Formodning er grundig ihjelslaaet af andre, er den dog lærerig at forfølge. Naar ældre Forfattere saa beredvillig have ofret Aarbøgernes Datum S. Matthiæ 1389, har deres Tanke aabenbart været den, at man lettere kunde tænke sig en Forvexling i Aarbøgerne af S. Matthiæ og S. Matthæi end en Fejl i en saa rent udtalt Opgivelse som Rimkrønikens «om Høsten». Der er noget i denne Betragtningssmaade, men den forudsætter for at kunne bruges, at begge Kilder ere af lige Værd, og det ere de jo netop ikke; Aarbøgerne ere omtrent samtidige, Rimkrøniken langt yngre. En methodisk Kildekritik vil derfor uden Betænkning give Annalernes Opgivelse Fortrinnet, saavel hvad Dagen som Aaret angaar, og Rigtigheden deraf kan da ogsaa bevises ad diplomatisk Vej. Slaget kan ikke have staaet S. Matthæi Dag 1388³⁾; thi efter den Dag var Albrecht paa-

¹⁾ SRS. I, 247.

²⁾ Saaledes staar der baade i Hadorphs og Fants Udgaver.

³⁾ Det fejle Aarstal udleder Lagerbring (III, 717) vistnok med Rette fra en Benyttelse af Stockholmercalendariet, hvis Forfatter

viselig endnu i Frihed; det hjælper heller ikke med Geijer at ændre Aarstallet og lade Kampen falde paa 21. Septbr. 1389; thi Slaget omtales som passeret i et Brev, der er skrevet allerede den 15. September dette Aar¹⁾. Endelig har jeg været saa heldig at finde, saa at sige Margrethes egne Ord for, at det afgjørende Slag stod netop paa S. Matthias Dag. Kort før sin Død skjænkede Dronningen nemlig store Pengesummer til Hæder for Gud, Vor Frue og S. Matthias som Tak «for den Naade og Ære, som de gjorde mod disse Riger paa Vor Frue og S. Matthias Dag»²⁾; at hun her netop tænker paa Sejren over Albrecht, kan næppe betvivles.

Med denne Undtagelse er Rimkrønikens Skildring af Slaget vistnok udelukkende sammensat dels af Tradition, dels af Poesi. Mest er der sikkert af det sidste, men Grænsen mellem disse to Bestanddele kan ikke drages skarpt. I Skildringen af Tyskernes Overmod skyldes meget utvivlsomt Digterens Fantasi, men er der slet intet traditionelt deri? Det, at de stridende Parter i Forvejen bestemte Mødestedet, kan man sikkert regne for rent poetisk; paa samme Maade lader Forfatteren tidligere Kong Magnus «byde Kong Albrecht til, at han med ham stride vil» (Vers 431 f.). De bestemte Tal for faldne paa begge Sider er jeg heller ikke tilbøjelig til at opfatte som støttede paa Tradition; jeg er kjættersk nok til at tro, at hvis 8 (otta) ikke skulde rime

regner Aarets Begyndelse fra Paaskedag og derfor opfører Slaget under VI. kal. Martii 1388 (SRS. I, 72).

¹⁾ Styffe, Bidrag till Skand. hist. I, lxxxj Anm. og Munch, Det norske Folks Hist. 2. Afd. II, 316, smlgn. Svenska Riksarch. Pergamentsbref n. 2424. Jævnfør ogsaa et Brev af 23. Juli 1389, hvori Løsgivelsen af tyske Fanger omhandles (Suhm XIV, 243).

²⁾ Kirkehist. Samlinger, 3. Række, III, 372, jvfr. S. 369—70.

paa «matta», kunde der ligesaa godt være kommet til at staa et andet Tal. I det hele er Beretningen i Rimkrøniken dog for fattig paa positive Opgivelser til at have synderlig Værdi for os.

Med Rimkrøniken som Hovedkilde har Erik Olsson skildret Kampen¹⁾, dog ikke uden tillige at benytte Aarbøgerne; andre Kilder end de af os kjendte synes han ikke at have brugt, men det hele behandles paa en for Forfatteren højst karakteristisk Maade. Han fortolker nemlig Efterretningerne og har derved et dobbelt Maal for Øje, idet han dels vil vise, at Margrethe allerede før Slaget var valgt til Sveriges Dronning, dels at Svenskerne havde Hovedfortjeningen af Sejren; det første skulde overbevise hans Samtid om, at Sverige ikke var et af de Danske erobret Land; det andet var et godt Grundlag, naar man vilde beskyldte Margrethe for blodig Utaknemlighed. Hans Beviser for den første Paastand ere temmelig tarvelige, om end Sagen er sikker nok; Beviset for, som Hr. Erik siger, «at Hoveddelen af Hæren bestod af Svenskere, hvortil kom nogle faa Danske», er højst komisk. Han finder nemlig i Krønikerne, at «medens der paa Dronningens Side blev dræbt 8 Riddere, faldt der kun én af hendes Tjenere». «Altsaa blev Kong Albrecht overvunden ved Svenskernes, ikke ved de Danskes Kræfter.» Meningen er aabenbart, at de 8 Riddere skulle være Svenskere, medens den ene *servus reginæ* alene var Dansk, en Forstaaelse af Citatet, der rigtignok ikke er synderlig selvindlysende. Hvorfra har Forfatteren imidlertid denne statistiske Opgivelse? Sikkert nok fra Notitsen om de faldne i Rimkrøniken, hvoraf han dog har brugt et

¹⁾ SRS. II, 115—16.

Haandskrift, der har en Læsemaade, afvigende fra den ovenfor angivne. Hvor der i de fleste Haandskrifter staar:

Dronningens Riddere sloges der otte,
og mangen hendes Svend i samme Maade,

har Erik Olssons Codex ændret den sidste Linje til:

og én hendes Svend i samme Maade¹⁾.

Denne Læsemaade er utvivlsomt en uheldig Ændring; det er jo urimeligt, at der kun skulde være falden én Svend, d. v. s. Væbner eller Kriger, hvor der faldt flere Riddere; aabenbart er det dog den, Erik Olsson har haft for sig og benyttet paa en temmelig tendentiøs Maade. Som en videre Slutning, der skal betegne Svenskernes Hovedpart i Sejren yderligere, fremtræder saa hos Forfatteren den følgende Sætning: »Sveriges Marsk, Erik (Ketilsson), ledede hele Felttoget som Svenskernes Overanfører». At søge Grunden til denne Oplysning i en tabt Kilde eller i en særlig Tradition, hvortil der ellers ikke er Spor hos Erik Olsson, vilde være urimeligt; det er simpelthen en Slutning, som Forfatteren drager, da han véd, at den svenske Rigsmarsk hed Erik, og mener, at Margrethes Hær fornemmelig var sammensat af Svenskere.

Med Rimkrøniken, der ved Siden af et Lavmaal af Tradition, indbringer en gal Tidsangivelse for Slaget, og med Erik Olsson, der kun fortolker Rimkrønikens Beskrivelse, er den svenske Gjengivelse af Kampen mellem Albrecht og Margrethe fuldt færdig. Den næste Forfatter, der i Sverige omtaler Kampen, er Olaf Persson i Gustav Vasas Tid; han staar altsaa Begivenhederne meget fjærn i Tid, og hverken

¹⁾ Saaledes staar der i to Haandskrifter (anførte hos Fant i SRS. I, II, 59 Anm.), hvoraf Upsalacodex D. 62 stammer fra det femtende Aarhundrede (Rimkrøn. ed. Klemming III, 259).

han eller andre senere Forfattere have da ogsaa noget, der blot kan se ud som en ejendommelig Tradition.

Ligesom Rimkrøniken og Erik Olsson danne Grundlaget for de senere svenske Beretninger, saaledes finde vi Kilden til den traditionelle danske Opfattelse i Folkevisen om Dronning Margethe. Naar denne, som jeg før har udtalt, maa formodes at være digtet midt i det femtende Aarhundrede, altsaa to Menneskealdre efter Kampen, naar den endvidere efter hele sin Karakter kun vil give en digtersk Behandling af Begivenhederne, ingenlunde en historisk Fremstilling, saa synes det at være givet, at man her ikke bør vente at finde synderlige Bidrag til Margrethes Historie. Den ærede Udgiver af Danmarks Folkeviser, Hr. Professor Svend Grundtvig, har imidlertid en ganske anden Opfattelse, idet han i Folkevisen netop ser en rent historisk Kilde af høj Rang. «Vi have her», hedder det hos ham¹⁾, «saa historisk en Vise, som det vel er muligt.» «Den maa være bleven til strax efter Begivenhederne, og den har intet tabt af sin historiske Karakter, fra den først blev til, indtil den halvandet Hundred Aar senere fæstedes til Papiret.» Det «historiske Skelet, der i Visen har faaet baade Kjød og Blod, er overalt vel bevaret, og alle Personer, Steder og Forhold ere rigtig opfattede.» Ja, hvis alt dette virkelig er saaledes, vil Folkevisen unægtelig faa en Plads blandt de bedste Kilder til Margrethes Historie, og Prof. Grundtvig har god Grund til at slutte sine Betragtninger med «at overlade kommende Historikere at bringe det Lys og Liv frem, som denne og andre Folkeviser, ret benyttede, kunne bringe ind i vor Middelalders

¹⁾ Danmarks gamle Folkeviser III, n. 159. Udhævelserne i det følgende ere mine.

Historie». Men er det saaledes? Som Historiker optager jeg gjerne den Handske, Hr. Grundtvig har udkastet, og for at prøve hans Paastande skal jeg give «Skelettet» i Visen, skjønt jeg anser det for blodig Uret at uddrage et saadant af en rent poetisk Frembringelse.

Hovedindholdet af Visen er da dette¹⁾: Kong Albrecht af Sverige agter sig paa Krigstog ind i Skaane; fra Axeval sender han Fejdebreve til Margrethe, hvem han udskjælder for Munkedeje, og han sværger aldrig at ville bære Hætte, før han faar vundet Danmark. Dronningen bliver meget forfærdet og beder da en Mand — Hr. Lave Holk eller efter en anden Opskrift: tyske Hr. Paril — om at være Anfører, men han er falsk og nægter at indlade sig paa dette farlige Foretagende. Saa skriver Dronningen Lønbreve til Hr. Iver Lykke paa Skanderborg, der strax møder og paatager sig Hvervet. Nu besvarer Margrethe Udfordringen og fastsætter «Medelby i Vestergötland» som Mødested for Hærene. De Danske drage under Dronningens Øjne ud fra Helsingborg; Albrecht forlader Axeval med Svenskerne, 18000 Mand stærk; han advares dog mod at indlade sig i Kamp af den gamle Ridder Fikke Find Olufsson (Fikke van Fintze), som Kongen til Gjengjæld udskjælder for fejj. Slaget begynder; de Danske sejre, og Albrecht føres som Fange frem for Dronningen paa Helsingborg. Margrethe haaner ham blodig som Svar paa hans «Munkedeje» og lader ham skære en Hætte af 15

¹⁾ Jeg giver denne Oversigt med Benyttelse af alle de i Haandskrift bevarede Texter, Grundtvig A—E, dog saaledes, at jeg hvor Opskrifterne ere afvigende, udvælger den historisk mest rimelige. Over de mange aldeles urimelige Opgivelser, der findes i enkelte Opskrifter, skal jeg ikke opholde mig.

Alen Vadmæl; saa føres han i Fængsel (Opskrift A: paa Skanderborg); — «fordi ligger Svenden i Bøjen».

Her ere jo mange positive Opgivelser, og heldigvis er det os muligt at prøve en stor Del af dem paa Kilder af utvivlsom Godhed. Lad os da forsøge! Albrecht vil gjøre Tog ind i Skaane; — intet har sikkert ligget ham fjærnere i det Øjeblik, da han angrebes paa egen Grund. Han skriver Fejdebreve fra Axeval; vi vide jo, at han netop ikke kunde naa frem til dette Slot. Dronningen fastsætter Mødestedet; — en rent poetisk Form, der ikke bliver mere historisk, fordi den ogsaa findes i den svenske Rimkrønike¹⁾; Stedet opgives i de to bedste Opskrifter som «Medelby i Vestergetland», hvor Provinsen er rigtig, men Medelby aldeles ubekjendt. Visen lader Dronningen før Slaget være paa Helsingborg; — Krøniker og Diplomer²⁾ samstemme dog i, at hun da var paa Varberg; efter Slaget siges Dronningen stadig at være paa Helsingborg, skal være Bahuus. Dette er uden Undtagelse alle de positive Opgivelser i Visen, som vi overhovedet kunne kontrollere; de ere alle urigtige.

Med dette for Øje tør man vel nok slaa fast, at Visen ikke kan være digtet lige efter Begivenhederne; afgjort henvises den til en langt senere Tid derved, at hele Grundforholdet mellem de stridende er opfattet galt. Lad det passere, at en i Danmark sunget Vise ikke nævner, at Svenskerne og Nordmændene deltog i Kampen paa Margrethes Side; at hendes Modstandere uden videre gøres til

¹⁾ Felittogets Historie, saaledes som den er skildret ovenfor, umuliggjør jo ogsaa enhver Tanke om, at der i Forvejen kan være fastsat et Mødested for Hærene.

²⁾ Suhm XIV, 227, hvor der for 26. Juni skal læses 26. Januar (*crastino conversionis s. Pauli*).

Svenskere¹⁾, det er dog en saa grov Misforstaaelse af hele Stillingen, at den umulig kunde begaas, jeg vil ikke sige af en samtidig, men overhovedet af nogen, der levede, saa længe Unionen mellem Danmark og Sverige var urokket. En saadan Forestilling kan først have dannet sig, da Danske og Svenske stode som givne Modstandere, og dette gjør det utroligt, at Folkevisen er digtet før ved Midten af det femtende Aarhundrede.

Efter dette vil det vel være nødvendigt at opgive Tanken om i Folkevisen at have en samtidig, strængt historisk Kilde; vi maa, saaledes som det ogsaa er naturligt, opfatte den som en digtersk Komposition. Her viser det sig da strax, at selve Kampen aabenbart kun har interesseret Digteren i meget ringe Grad. Hvad han fortæller derom, er temmelig konventionelt; »de Danske rede de Svenske imod, deres Glavind gik alle i Stykker,» eller »de Pile stak saa højt i Sky, de Glavind ginge i Stykker«, — med den Art Træk, der passe til enhver Kamp, gives hele Skildringen af Slaget. Hovedsagen har derimod været at udmale det personlige Forhold mellem Margrethe og Albrecht, disse atter sete som den mandlige og den kvindelige Regent; det er den samme Modsætning, der allerede udtaler sig i den samtidige Krønikes Undren over Sejren over Albrecht, vunden af en Kvinde. Derfor er det Slagets For- og Efterhistorie, der optager størst Plads i Digtet, Albrechts Forhaanelser og deres Gjengjældelse, de Danskes Skræk for

¹⁾ Kong Albrecht vil ikke bære Hætte, »før vi faar vundet Danmark til Sverig, de Svenske til en stor Ære«; Fikke Find Olufsson spaar: »de Danske vinde stor Pris idag, stor Skade de Svenske monne faa«, o. s. fr. Morsomt er det at se, hvorledes denne Visens Karakteristik har generet Afzelius (Sagohäfder V, 48 Anm.), der oven i Kjøbet vil gjøre Visen til svensk.

Albrecht, dennes Overmod, som en af hans egne Mænd forgjæves søger at tæmme.

Om Kampen selv lærer Folkevisen os intet nyt — naar den angiver Tallet paa Albrechts (eller Margrethes) Hær til 18000 Mand, hævder endogsaa Grundtvig, at dette er en ren konventionel Betegnelse for en stor Hær —; men om hvad der gaar forud og følger efter, derom véd Visen desto mere. Dette er fri Digtning, det er givet, men er det ikke støttet paa Tradition, som kan indeholde historisk Sandhed? Et sikkert Svar herpaa er det ligesaa umuligt at give som ved den, paa positive Opgivelser dog langt fattigere Fortælling i den svenske Rimkrønike; vi kunne kun naa til en Sandsynlighed, støttet dels paa Folkevisens Karakter i Almindelighed, dels paa de enkelte Træks større eller mindre Rimelighed.

Vi have allerede set, at Forfatteren af Folkevisen har en fortvivlet ringe Kjendskab til de Forhold, han behandler; de Fejl han begaar, ere mange og store. Paa den anden Side maa det siges, at der er Træk i Visen, som klart vise, at ved visse Enkeltheder har der virkelig været en levende Tradition i Danmark. Mest betegnende er det vel her, at Axeval fremhæves saa stærkt; lad det være galt, at dette Slot gjøres til Albrechts Udgangspunkt, saa har det jo virkelig spillet en Hovedrolle under Felttoget, og naar Folkevisen nævner det, er dette jo sikkert originalt; thi ingen anden nordisk Slagberetning omtaler Axeval. Et Par Navne paa Deltagere i Kampen synes ogsaa at have holdt sig i Erindringen; Visens »Hr. Paril« retter Vedel i sin Udgave til Hr. Parov, rimelig nok med Rette, og i Fikke Find Olufssen eller, som én Opskrift har, Fikke van Fintze ser Svend Grundtvig med god Grund den Fikke von Vitzen, der faldt i Slaget paa Albrechts Side. Begge Mænd synes

jo tidlig at have tildraget sig Opmærksomheden i Danmark; netop dem er det, den jævnaldrende Krønike omtaler¹⁾. Endelig har den Iver Lykke, som Folkevisen tillægger en saa fremragende Rolle, virkelig levet, ja været en betydelig Personlighed, der tilhørte Margrethes nærmeste Kreds.

Et er det imidlertid, at der i Visen findes historiske Navne, et ganske andet, om den Forbindelse, hvori de ere satte, er historisk korrekt, og dette synes ikke at være Tilfældet. Naar Visen lader «Hr. Paril» være falsk og afslaa Overanførselen, som da i Stedet overtages af Iver Lykke, ere disse positive Opgivelser jo ligesaa historisk urigtige som Udviklingen af hele Situationen, hvorefter det er en stor Heltegjerning at indlade sig i Kamp med Albrecht; efter Detmar har netop Hr. Parow ført Overbefalingen, Iver Lykke fremtræder derimod ikke i nogen Beretning om Slaget. Mere Værdi kan man ikke tillægge det, at Fikke von Vitzen skal have spaaet Kongen et uheldigt Udfald af Kampen; det er et af disse konventionelle Træk, som passe allevegne og ingensteds høre hjemme. Umuligt er det jo ikke, og at der kan laves et helt rørende Maleri ud af dette Træk, har Professor Grundtvig vist²⁾; jeg tilstaar kun for mit Vedkommende ikke at kunne fatte, at Historien vinder noget ved at smykkes med Billeder, hvis Grundtræk ere saa lidet karakteristiske.

¹⁾ Skulde Folkevisens Digter have kjendt denne Krønike? At Folkeviserne overhovedet ikke staa i Forhold til skriftlige Kilder, er vel næppe saa givet, som den ærede Udgiver af «Danmarks gamle Folkeviser» vil hævde.

²⁾ «Vi se da den graahærdede Ridder, der alt havde vundet sine Sporer i den finske Krig for 40 Aar siden, endnu fuldt rustet i Sadelen ved sin Konges Side overskue og overveje Hærenes og Sagernes Stilling og da indtrængende fraraade den altfor hidsige Konge at vove Angrebet» o. s. v. o. s. v. Danm. gamle Folkeviser III, 576.

Endelig have vi da Visens Udmaling af selve det personlige Forhold mellem Margrethe og Albrecht, dennes Skjældsord «Munkedeje» og Dronningens Svar derpaa, Hætten af 15 Alen Vadmél. At dette poetisk er virkningsfuldt, ser enhver; at det er Sagn, der ere blottede for al historisk Grund, synes saa sikkert som noget, hvor umuligt det end er at præstere et umiddelbart Modbevis. Man vil vanskelig kunne finde noget Tidspunkt, hvor man kan anbringe dette Replikskifte før Krigen, og Margrethes Haan mod den fangne Konge er allerede af den Grund usandsynlig, at noget saadant end ikke antydes i et endnu bevaret Stridskrift, som under Kongens Fangenskab udgik fra meklenburgsk Side og som ellers er skarpt nok mod Margrethe¹⁾. Psykologisk er hele Sagen næsten umulig; Margrethe har maaske vist Grusomhed overfor Albrecht, som Detmar fortæller, men da sikkert med et bestemt Maal for Øje; barnagtig Spot derimod, det ligger, synes det, helt udenfor den strænge, alvorlige Karakter, det beherskede Maadehold, der træder frem i alle Margrethes Handlinger. En saadan Plet paa hendes Minde, som dette vilde være, skal man ikke sætte, fordi Sagnet eller en Digter har fundet, at det passer til hans Emne.

Hvor sagnagtig Folkevisens Skildring af det personlige Forhold mellem Albrecht og Margrethe er, det viser sig ogsaa derved, at netop denne Side af Sagen gribes af den følgende Tids Sagndigtning og stedse øges med nye Træk. Allerede den danske Rimkrønike, skreven sidst i Kristjærn den førstes Tid, véd noget mere end Folkevisen; den har Hætten af 15 Alen Vadmél, men tilføjer, at «Struden var 19 Alen lang», og Skjældsordet «Munkedeje», der ikke

¹⁾ SRS. III, I, 193—99.

klang godt i den klostergivne Forfatters Øre, blev ombyttet med «Kong Brogeløs»¹⁾. Dette Udtryk var det formodentlig, som atter gav Sagnudviklingen et Stød fremad, idet det nogen Tid efter lykkedes at paavise, ligefrem legemliggjort, et Vidnesbyrd om Albrechts Haansord. I Roskilde Domkirke opdukkede nemlig intet mindre end en stor Slibesten, som Kongen skulde have sendt sin Modstanderinde som en billedlig Paamindelse om, hvad hun burde sysle med hellere end at bekrige ham. Rasmus Glad er den første, der kjender Stenen (1573); paa hans Tid hang den i Kirken, fastgjort ved Jærnlænker, og han véd efter sin Sædvane nøje Besked om, hvem der havde overbragt Stenen til Margrethe, og hvad hun ved den Lejlighed havde ytret²⁾. — Slibestenen fik snart efter en Pendant, nemlig en Fane af ganske simpelt Vadmæl; denne havde Albrecht, siger Wolf (1654), «sendt den højlovlige Dronning Margrethe til Spot at føre»³⁾. Disse to Sager, hvortil endnu kom en Klæde-
dragt, der sagdes at have tilhørt Dronningen, hørte sikkert til de Minder i Kirken, der gjorde mest Indtryk paa Folket, men uheldigvis var Glæden kort. Svenskerne kom med Karl Gustav, og denne vilde ikke finde sig i, saaledes at

¹⁾ Fra det i Albrechts Mund lagte «Munkedeje» stammer i øvrigt den ofte gjentagne Paastand om, at Margrethe har staaet i Kjærlighedsforhold til Abbed Niels i Sorø. Rasmus Glad er den, der har Æren for at have udfundet, at Albrecht netop tænkte paa Abbeden i Sorø (*Margaretorum libri X*, S. 275); hvem der først har kaldt Abbeden Niels, véd jeg ikke ret. Suhm vakler mellem Nicolaus og Johannes; Hammerich har undersøgt Sagen (Danm. under de tre nord. Rigers Forening I, 143) og mener, at det var Abbed Niels Hallænding!

²⁾ *Margaretorum libri X*, S. 168—72. Stenen omtales af Hvitfeldt S. 579, i Resens Atlas og i Brandts Manuskript fra Kristian V's Tid (hvorom se Hammerich, *anf. St.*, der karakteriserer det som temmelig værdiløst; han kunde rolig have sagt: aldeles).

³⁾ *Encomion regni Daniæ* S. 454.

se en svensk Konges Nederlag synliggjort i en dansk Kirke; han lod alle tre Gjenstande føre til Sverige og bestemte, at de skulde opbevares i Upsala Domkirke. Tanken blev ogsaa udført, om end først fem Aar efter Kongens Død; i Aaret 1665 overgav Gabriel Oxenstierna i den unge Karl den ellevtes Nærværelse saavel Slibesten som Fane og Klædning til Domkirken, i hvis Klædekammer de saa fandt deres blivende Sted¹⁾.

Med Overførelsen til Upsala standsede Sagnudviklingen dog ikke ved disse «historiske Minder». Forklaringen paa Fanen har aabenbart ikke tilfredsstillet Svenskerne, der maaske ikke kunde indse det haanende i at forære sin Modstander en Fane, selv om den kun var af Vadmel. Scheffer, der beskrev Upsala lige Aaret efter, at Domkirken var bleven beriget med disse Sager, omtaler nok Fanen i Forbindelse med Slibestenen og Klædedragten, dog uden udtrykkelig at sige, at den ogsaa stammede fra Margrethe. Derimod véd han, at det netop var denne Fane, som Kristjern den anden lod bære foran de dødsdømte ved Blodbadet i Stockholm, unægtelig et langt interessantere Minde! Senere Forfattere forkaste da heller ikke dette Udsagn, men have dog tillige Øjet opladt for, at Fanen egentlig hører hjemme i Margrethes Historie; ved en snild Ændring forbedre de dog Traditionen meget betydelig. De vide nemlig, at Banneret var, ikke en Gave fra Albrecht, men tværtimod en Skjænk fra Dronningen til ham og netop den bedste Tak for Slibestenen. Johan Eenberg (1704) fortæller, at Fanen skal være skikket Albrecht af Margrethe «skimpfeligen, som skulle han ingen krigsrustning sielf äga»²⁾, og senere hedder det,

¹⁾ Scheffer, Upsalia (1666), S. 190, jvfr. Schröder, Upsala domkyrka (1857), S. 30.

²⁾ Kort Berättelse af de märkwärd. Saker i Upsala Stad S. 25.

at Fanedugen var sammensat af Linnedlapper, tagne med Respekt at melde af Margrethes Særk¹⁾. Se, her er da Haanen udtrykt tydelig nok, og dermed slog Sagnudviklingen sig ogsaa til Ro, hvad dette Stykke angaar. Ved Slibestenen var allerede den gamle Fortælling helt tilfredsstillende; Klædningen, hvorom det i Roskilde saa trivielt hed, at det var Dronningens daglige Dragt²⁾, fik i Sverige mere Interesse, da ogsaa den sættes i Forbindelse med de andre Sager og betegnedes som en Gave fra Albrecht³⁾. Det morsomste af det hele er dog, at man i forrige Aarhundrede var lige ved at forøge Minderne med en Spinderok. At der fandtes en saadan i Upsala, paastaar Busser 1773, og han udtaler, at Margrethe kanske ogsaa fik den fra Albrecht samtidig med Slibestenen⁴⁾. Man gjætte, hvorfra denne Spinderok stammer! Forklaringen er meget simpel; hos Dalin har Hr. Busser fundet Margrethes Klæde-
dragt betegnet som «en råck», og af dette svenske Ords to Betydninger har han været saa uheldig at tage den urigtige, hvorved «råck» er blevet til en Spinderok. Man tilgiver ham gjerne denne Misforstaaelse, der afgiver et saa godt Exempel paa, hvorledes Sagn kunne opstaa; underligt er det kun, at ingen af Domkirkens Klokkere have faaet en gammel Rok sat ind i Klædekamret.

Sagnudviklingen i Upsala har saaledes givet Fanen to nye Betydninger, medinddraget Klædningen i Kredsen og gjort Tillob til at opfinde en Spinderok; alt dette har i det mindste den Betydning, at det maa føre selv meget lettroende til at nære en afgjort Mistillid til Ciceronefortællin-

¹⁾ Bergman, Upsala minne (1844), S. 160.

²⁾ Wolf, Encomion S. 453.

³⁾ Dalin, Svea rikes hist. (2 uppl.) II, 553.

⁴⁾ Utkast till beskrifning om Upsala, S. 230.

gerne fra Roskilde. Sagerne selv, saaledes som de den Dag i Dag ses i Upsala, kunne derimod ikke hjælpe os til Klarhed. Af Fanen er Dugen forsvunden indtil de mindst mulige Levninger, hvoraf næppe den nøjeste Prøvelse vil kunne bringe noget ud, og Fanestangen er saa simpel, at den intet kan oplyse. Slibestenen er et højest kuriøst Stykke, en meget godt tilsleben, mørk Hvæssesten, der er flere Alen lang og kun faa Tommer bred. Hvad den oprindelig har tjent til, er ikke godt at sige; at den ikke har mere at gjøre med Albrecht og Margrethe end Fanen og — Spinderokken, kan nok anses for givet. —

Medens Folkevisen naturligvis hverken opgiver Aar eller Dag for Kampen med Albrecht, ere den danske Rimkrønike og den saakaldte plattyske Saxo enige om at nævne den rigtige Dag, S. Matthias, medens de henhøre Slaget til Aaret 1384; i den fælles Kilde, de begge synes at have benyttet, er altsaa et IX læst fejlt som IV. Et ganske andet Aar findes derimod i en Notits, der er indført i et dansk Lovhaandskrift fra 1470¹⁾, og som vistnok er skreven ikke længe efter dette Aar; her staar nemlig: *Thwyszende tryhwndret halffzefemthesyndetywe oc v (v: fem) oor sancte Mathee apostel daw j fasthe tha wanth drondingh Margrethe then strydh po Falen j Swerige, ther koningh Albregth wor greben y.* Aabenbart er det en svensk Kilde, der her ligger til Grund²⁾; Stedbetegnelsen «paa Falen» findes jo ikke hos nogen dansk Forfatter, og den urigtige Henlæggelse af Slaget til S. Mat-

¹⁾ Univ. Bibl. Arnemagnæanske Saml. 4to, n. 9. Paa dette Haandskrift, der er skrevet for Herluf Nielsson kaldet Skave i Eskilstrup, har Hr. Bibliotheksassistent Gjellerup velvillig gjort mig opmærksom.

²⁾ Med samme Haand er i Lovhaandskriftet ogsaa indført en Notits fra 1463, der handler om Ærkebisp Jens Bengtssons Tilfangetagelse, altsaa atter en svensk Begivenhed.

thæus' Dag stammer jo ogsaa fra de svenske Krøniker, om end den her¹⁾ atter er ophævet ved Tillæget »i Fasten«. Aaret 1395 er derimod ejendommeligt for denne Skriver, maaske indkommet ved en Forvexling med Aaret for Albrechts Frigivelse¹⁾. —

Det Udbytte, vi have faaet ved vor vidtløftige Prøvelse af de »sekundære Kilder» til Margrethes Historie, har kun været yderst ringe. Vi have ikke fundet noget sikkert, uden hvad vi vidste i Forvejen fra de ældre Kilder umiddelbart eller middelbart, som f. Ex. at Slaget stod paa Falen; thi Åsle, den By, hvortil Slaget henføres i en gammel Aarbog, ligger netop paa Højsletten Falen. Vi have fundet lidet eller intet sandsynligt; derimod have vi set en Række rent sagnagtige Træk, en hel Del malende Udpyntninger af Detaillen, endelig en national Tendens, der har ført til en udpræget svensk og en ejendommelig dansk Farvning af Sagerne, alt Ting, som vi bestemt maa forkaste. At ikke desto mindre de i vore Dage gængse Beretninger om Slaget have optaget meget fra disse yngre Kilder, véd enhver. Albrechts Skjældsord og Straf, Traditionerne om Slibesten osv. fortælles stadig, i vor Tid dog kun som Sagn og uden at man vel i Almindelighed vil tillægge dem nogensomhelst historisk Baggrund. Som paalideligt gaar derimod endnu stedse Erik Ketilsson som Overanfører i svenske Skildringer, Iver Lykke i danske, skjønt den førstes Anførerskab saa aabenbart kun er fremkommet ved et Rai-

¹⁾ For Fuldstændigheds Skyld kan det endnu omtales, at Slaget nævnes i »de nordelbiske Saxers Krønike» (ed. Lappenberg S 96 f. og i SRS. III, 1, 278), hvor »Grev Albrecht af Holsten, Jærn-Henriks Søn» rigtig opføres blandt de fangne, og i Æneas Sylvius', den senere Pave Pius den andens, »Historia de Europa» (jvfr. SRS. III, 1, 324), hvor det hedder, at der blev kæmpet *in campis late patentibus*.

sonnement af Erik Olsson og den andens kun hidrører fra Folkevisen, medens begge Angivelser stride mod et udtrykkeligt Udsagn hos den samtidige og vel underrettede Detmar. Et yndet Mæglingsforsøg er det at lade Erik Ketilsson kommandere Svenskerne i Dronningens Hær, Iver Lykke Danskerne og overlade Nordmændene til Henrik Parow. Hvor smuk denne Fordeling af Rollerne end kan lyde, er den dog aldeles uvidenskabelig, idet den forudsætter en Ligestilling af en samtidig og god med to yngre og slette Beretninger, der til Overflod modsige hinanden¹⁾.

Med de sekundære Kilder, der alle endnu stamme fra det femtende Aarhundrede, ophører enhver Tradition om Kampen mellem Albrecht og Margrethe; jeg i alt Fald finder i den følgende Tids Beretninger intet som helst, der kan vise, at der til Grund for dem har ligget andet end de nu omhandlede Skrifter, kun at Forfatterne have blandet disse sammen, udpyntet dem og misforstaaet dem; derved og kun derved er der kommet meget nyt frem, nyt, der dog ingenlunde er godt. Et særligt Uheld for den rette Forstaaelse af Slaget var det, at de senere Forfattere næsten udelukkende holdt sig til de sekundære Kilder; af nordiske Skrifter brugte de især Erik Olsson, Folkevisen og Rimkrø-

¹⁾ Hos Jahn (Danm. Hist. under Unionskongerne S. 23, Anm.) faar man endog et Slags diplomatisk Bevis for, at Iver Lykke spillede en Hovedrolle under Kampen. •Vist er det, siger denne Forfatter, at Slaget holdtes paa en Fredag, og at Dronningen to Aar derefter anordnede i Skierpinge (hvortil Egeholm, Iver Lykkes Gods, hørte) en ugentlig Messe, som, til Erindring om den i Sverige vundne Seier, skulde læses hver Fredag. Danske Atlas V, pag. 48. — Hertil er kun at bemærke, at Danske Atlas slet ikke siger, at Messen var stiftet til Erindring om Sejren, og at Slaget stod paa en Onsdag, ikke paa en Fredag. Efter dette er det vel næppe en Gang værdt at tilføje, at Egeholm flere Aar tidligere fra Iver Lykke var gaaet over i Kronens Eje.

niken, medens man værdsatte de gamle Aarbøger temmelig lavt, fordi deres Beretninger i Fylde stode saa langt tilbage for de yngre Kilders. Heller ikke den lybske Historieskrivning fik man fra første Haand; Detmar og Korner kjendtes ikke, medens en senere Gjengivelse af dem vandt overordentlig Udbredelse. Det var Albert Krantz', der omtaler Kampen kortelig i sine fleste Skrifter, vidtløftig alene i *Svecia* (lib. V, c. 32); hvad han fortæller derom, er aabenbart udelukkende støttet paa Korner¹⁾, men Krantz stiliserer Beretningen i smukt Latin og giver en raisonnerende Bearbejdelse deraf, som indeholder adskilligt, der kun hører hjemme i hans egen Fantasi.

Paa dette Grundlag skreves bl. a. den vidtløftigste Behandling, som Kampen nogensinde har været underkastet, Rasmus Glads i hans *Margareticorum libri decem*, der udkom i Frankfurt 1573. Om dette Skrift har ganske vist Rørdam udtalt, at det «ikke er uden historisk Værd»²⁾; jeg foretrækker at slutte mig til Munchs Dom derom, nemlig at af alle Beskrivelser af Slaget har Rasmus Glads «allermindst Værdi». Forfatteren har ret flittig benyttet de forhaandenværende Kilder, Erik Olsson, Krantz og især den danske Folkeviser; selvfølgelig har han dog i dem ikke kunnet finde Stof nok til at skrive et Heltedigt i 10 Sange paa i alt 6—7000 Hexametre. Det manglende har han da suppleret ved fri Tildigtning og ved Reminiscenser fra klassiske Poeter; lange Taler indlægges ved alle mulige Lejligheder, store Opregninger indskydes, snart af Danmarks Landskaber, snart af Adelsmænd, hvis Slægtnavne naturligvis ere hentede

¹⁾ «Werdingburg», hvor Detmar rigtig har Varberg, viser bl. a., at Krantz ikke har benyttet den ældre Forfatter, som dog er Korners Hovedkilde.

²⁾ Historieskrivn. i Danmark S. 117.

fra Rasmus Glads egen Samtid¹⁾. I hele denne Ordstrøm er der aldeles intet, der synes at hidrøre fra anden Tradition end den, der allerede kjendes fra Folkevisen, og Holbergs Dom²⁾ om dette Digts Beskaffenhed kan derfor endnu staa ved Magt: «Hvis man kand fæste Troe til et ziirligt Heroisk Poema af Erasmo Læto, da tog den Danske General Lykke Kong Albert fangen med egne Hænder udi Slaget; men dette synes at være en Poetisk Fiction af Autore, for at giøre sin Heros dis større. Disligest kand siges om adskillige andre Omstændigheder, saa at bemeldte Skrift, skiøndt Materien er sandfærdig, dog ikke kand citeres.»

Er Tvivlen om Rasmus Glads Troværdighed saaledes gammel, har man været mere tilbøjelig til at fæste Lid til, hvad der fortælles af de prosaiske Forfattere ligesaa Kristjern Pederssøn til Hvitfeld. I Virkeligheden have deres Beretninger aldeles intet Værd, og hvad der findes hos dem af nyt, stammer i egentligste Forstand fra Forfatterne selv. Deraf ere Fejltagelserne og Udpyntningerne af mindre Betydning, og jeg skal kun dvæle ved et Par.

Hos Hvitfeld, hvis Beretning i det hele er meget let at opløse, findes der nævnt to danske Feltherrer, der ikke have Hjemmel i nogen Krønike, nemlig «Her Vicke Norby, Her Lyder Kabolt». Hvorfra Kansleren har den sidste, er dog let at se; hans Kilde er aabenbart Cornelius Hamsfort, som har kjendt Lyder Kabolds Gravsten i Nysted paa Laaland, og enten derpaa har læst eller ud derfra sluttet sig til Hr. Lyders Deltagelse i Slaget³⁾. Hr. Fikke

¹⁾ Jvfr. Suhm XIV, 226.

²⁾ Danm. Hist. I, 347.

³⁾ VI. Kal. (!) *Luderus Coboltus miles moritur. Hic diu decubuit vulneribus, in prælio contra Albertum regem contractis; confectus sepelitur ad Franciscanos Nystadii in Lalandia* (SRD. I, 316).

Norby er mere gaadefuld. En saadan Person nævnes aldeles ikke i de utallige Diplomer, der ere bevarede fra hin Tid, og kan man af den Grund ikke nægte Muligheden af, at han overhovedet har levet, saa kan man dog nogenlunde sikkert slutte, at han umulig har været en Mand af den Betydning, at han kan have haft en overordnet Kommando i Margrethes Hær. Ligesaa urimeligt er det af dette ene Navn at slutte, at Hvitfeld her har benyttet en nu tabt Kilde, hvortil der i alt, hvad han ellers fortæller, ikke er noget Tegn. Forklaringen paa «Fikke Norby» er da simpelthen den, at Hvitfeld i den samtidige danske Krønike har fundet en «Hr. Fikko» omtalt, at han ved en Flygtighed har gjort ham til Dansk og endelig efter en hos Forfatteren temmelig hyppig Sædvane har forsynet ham med et adeligt Slægtnavn.

Til Udpyntninger, hvortil vel ingen i vor Tid vil fæste Lid, henregner jeg f. Ex., hvad Kristjern Pederssøn¹⁾ fortæller om Dronningens Opførsel under Slaget: «Den dagh, som striiden skulle stande, da gick hun i kircken och lagde sigh korssuiss nes gruess ned paa iordhen for det hellige korss och Guds werdige legomme og bad sin gudeligh bøner till Gud, att han wilde wnde hindis folck Danske mend ath offuerwinde kongh Albret, hindis och rigens finde. Gud hørde hindis ydmyge bøn» osv. Disse malende, for ikke at sige drastiske Enkeltheder, som Forfatteren har indskudt i sin Kilde, den plattyske Saxos Beretning, kunne jo være meget sandsynlige; kun faar ingen mig til at tro, at Kristjern Pederssøn har vidst en Smule mere derom end vi i det nittende Aarhundrede. — Til samme Art hører aabenbart en Anekdote hos den meklenburgske Forfatter Lato-

¹⁾ Danske Skrifter V, 466.

mus¹⁾, der døde 1544. Han fortæller, at da Albrecht efter Kampen førtes over Slagmarken, udbød han til en gammel, ligeledes fangen Ridder: «*O grauer, grauer, hätte ich dir gefolget*». Hvis jeg ikke havde et positivt Bevis paa det modsatte²⁾, vilde jeg trygt forudsætte almindeligt Bifald for et Forslag om at skrinlægge denne Ytring i den Grav, hvor allerede saa mange «*mots historiques*» hvile rolig.

Væsentligere end disse ret uskyldige Udpyntninger og de talrige Fejltagelser i Enkeltheder ere de Forklaringer og Udtydninger af de ældre Beretninger, der møde os hos Forfatterne i det sextende Aarhundrede, og især har da Albert Krantz her den tvivlsomme Fortjeneste at have givet den Forklaring af Albrechts Nederlag, der siden har været almindelig antagen. Som allerede omtalt er Korner den eneste Kilde, Krantz har benyttet; som god pragmatisk Historieskriver har han dog bearbejdet dennes simple Fremstilling for at vise Aarsagssammenhængen. Først søger han Aarsagen til Krigen i det hele og finder den i, at Albrecht havde opført en Borg, «der beskyttede hans Rige mod Indfald»; da Margrethe opfattede dette som et Indgreb i sine Rettigheder, byggede hun tæt derved en anden Borg, og saaledes steg det gjensidige Had, indtil det endelig kom til

¹⁾ Hos Westphalen IV, 317.

²⁾ Professor S. Grundtvig tror ligesaa fast paa den historiske Sandhed af denne Ytring som paa alt, hvad der staar i Folkevisen, og han tiltræder en Gjetning af Suhm, hvorefter den «*grauer Ritter*» er den samme, som advarede Kongen før Slaget, altsaa Fikke von Vitzen. Nu er der det kjedelige Faktum, at denne Mand ikke blev fangen, men faldt i Slaget; dog, denne Vanskelighed kommer Hr. Grundtvig let over: Hos en «saa meget yngre Forfatter» har man uden Tvivl Lov til at foretage en Textretelse; *mit gefangenen* rettes da til *da gefallenen*, og Albrecht har altsaa sagt hine mindeværdige Ord ved Synet af Fikke v. Vitzens Lig.

aaben Krig. Det er her jo let at se, hvorledes Krantz har omformet de Oplysninger om, hvad der gik forud for Krigen, som findes hos Detmar og derfra ere gaaede over til Korner; da imidlertid Omformningen foretoges af en Mand, der var uden al direkte Kundskab om Forholdene, er den bleven meget uheldig.

Endvidere vilde Krantz finde Aarsagen til Kongens Nederlag, og han opdager da denne i den «sumpede Dal», der rent i Forbigaaende nævnes hos Korner. Krantz fortæller saa Slagets Gang paa følgende Maade: Hærene stode allerede opstillede, saaledes at begge kunde se hverandre. De vare adskilte ved en Sump; nogle Vadesteder var der, som alle dog ikke kjendte. De Danske tøvede, ventende, at Kongen først vilde gaa over; han forhastede sig heller ikke. Endelig vovede Kongen sig dog ud paa den sumpede Vej, forført af sin Tillid til de Tyskeres Styrke, han anførte; men dør mødte hans Tropper saadanne Vanskeligheder, at der banedes Fjenden Vej til Sejr. De, der stode paa fast Grund, kæmpede modig, men de, der stode midt i Sumpen, kunde ikke udfolde deres Kræfter. Saaledes overvandt og dræbtes de kongelige; selve Kongen og hans Søn Erik bleve fangne o. s. fr.

Hvor sundt og tiltalende alt dette end kan lyde, maa det dog anses for aldeles givet, at det kun er en fri Skildring, hvis eneste Støtte er de tre Ord hos Korner: *transiens vallem paludosam*. Det er et Sidestykke til, hvad Krantz fortæller om Krigens Aarsag, og ligesom dette frembragt af en naiv Pragmatisme, forenet med en Stræben efter at fremstille alt levende og anskueligt¹⁾. Naar Krantz op-

¹⁾ I *Vandalia*, der er skrevet før *Svecia*, er Krantz en hel Del mere maadeholden i Skildringen af Detaillerne (Vand. lib. IX, c. 22).

stiller Sumpen som Aarsag til Tyskernes Nederlag, er dette en ren Gjetning, hverken mer eller mindre, og Gjetningen har endda kun ringe Støtte i Korner, efter hvis Fortælling Albrecht jo overskrider den sumpede Dal og først siden bliver overvunden. Ikke desto mindre er Fortællingen hos Krantz bleven opfattet som positiv historisk Sandhed af, jeg tør næsten sige, alle, der siden have skildret Slaget¹⁾, kun at man har forbedret den ved at tilføje, at Mosen vel var halvt tilfrossen; thi, som Lagerbring²⁾ siger, «annars kan det intet wara sannolikt, at Konungen utan eftertanka fördjupat sig uti et bottenlöst kärr». Endnu den Dag i Dag undgaar næppe nogen Skoledreng i Norden at høre om den Mose, hvori Albrechts svære Rytteri sank ned.

Det sextende Aarhundrede har ikke blot skabt det Træk, der siden da er bleven opfattet som Hovedgrunden til Albrechts Nederlag; det har ogsaa skjænket Slaget det Navn, der indtil nu har været det almindelig gængse. I vore Dage kjende alle Slaget ved Falkøping; den første, der har bragt dette Bynavn i Forbindelse med hint Slag, er imidlertid Rasmus Glad. Oftest taler han dog efter de svenske Kilder om *Fallonia* eller *Falbogia*, d. v. s. Falen eller Falbygden, den Højslette i Vestergetland, hvortil den svenske Rimkrønike henlagde Slaget, men en enkelt Gang undslipper der ham Navnet: *Falcopia*, Falkøping³⁾. Først da Holberg fortalte, at «Krigshærene mødte hinanden paa den slette Mark ved Falkiøping udi Vester Gothland», trængte dette Navn dog ret igjennem for siden at blive næsten

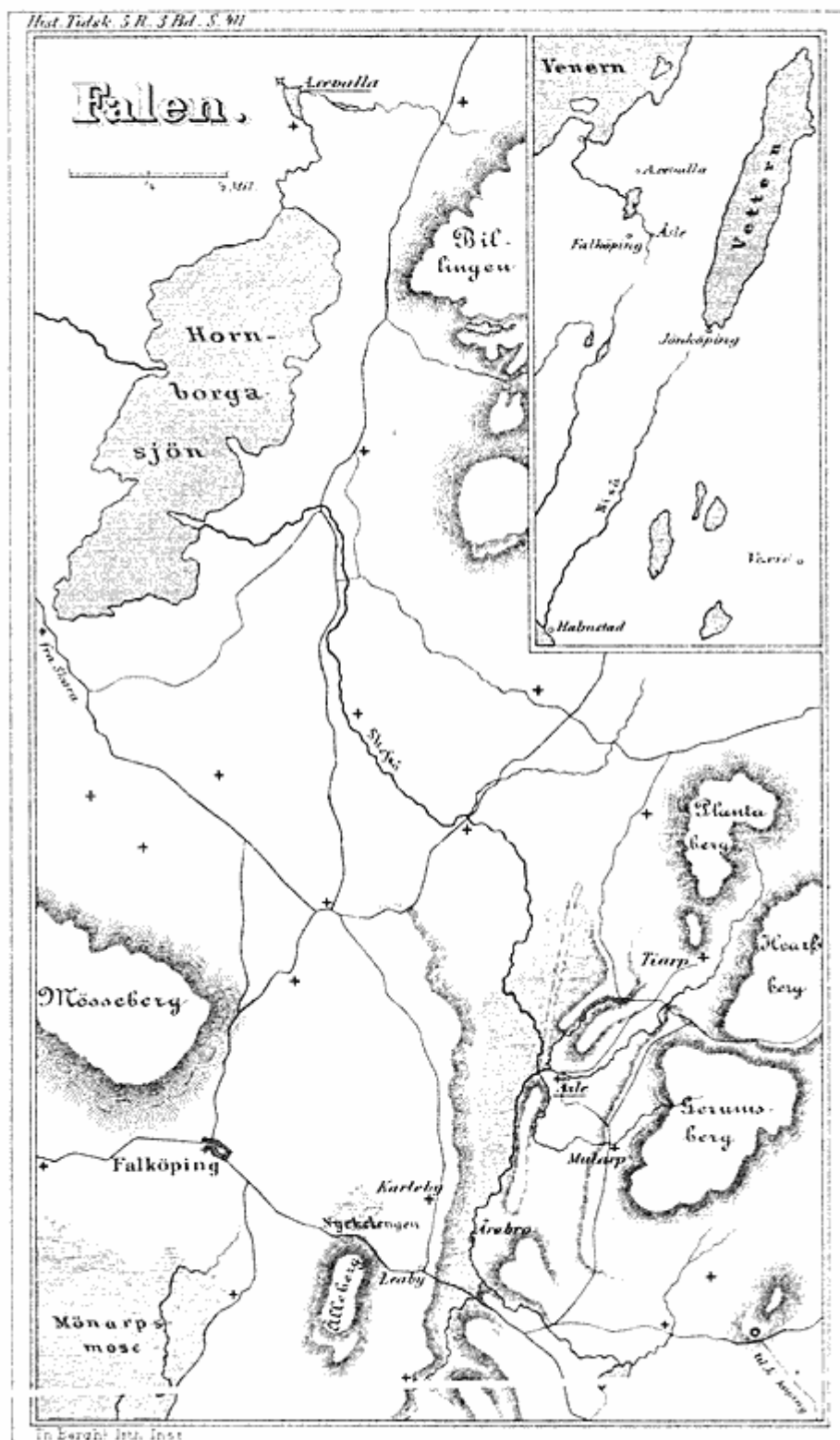
¹⁾ Munch, der ikke vil opholde sig ved Enkelthederne i dette mærkelige Slag, omtaler dog ikke Mosen.

²⁾ Svea rikes hist. III, 715.

³⁾ *Margareticorum libri X*, S. 203: *Et Falcopensem contendit Ivarus in oram*.

eneherskende. Er dette nu rigtigt? Rasmus Glad og Holberg ere naturligvis kun komne til at nævne Falkøping, fordi de mente, at et Slag, der var udkæmpet paa Falen, nødvendigvis maatte have staaet ved Falkøping, den By, der danner Midtpunktet for Falen, som dens Navn jo allerede viser. Nu, denne Betragtning kan naturligvis ikke betegnes som helt urigtig; fuldstændig rigtig er den dog endnu meget mindre, som vi siden skulle se.

Naar det sextende Aarhundredes Forfattere i Virkeligheden ikke gave os et eneste Bidrag til Oplysning af Krigen mellem Albrecht og Margrethe, skulde det synes givet, at endnu yngre Skribenter heller ikke kunne indeholde noget af Værdi derom. Saaledes er det dog ingenlunde; netop hos Forfattere fra det sidste Hundredeaar kommer der efterhaanden noget virkelig nyt frem, og dette nye bestaar i Medinddragelsen af Slagets Terrain samt i Forbindelse dermed af visse stedlige Traditioner. Her at følge Udviklingen kronologisk vil dog ikke lønne sig; i Stedet foretrækker jeg, for at give Forstaaelsen af det følgende et fast Grundlag, strax at meddele min egen Beskrivelse af den paagjældende Egn. Hvad jeg skal sige derom, er i Hovedsagen støttet paa, hvad jeg selv har set, da jeg en Avgustdag i 1881 gennemvandrede alle de Steder, hvor Slaget kan have staaet. Min Undersøgelse af Terrainet blev ganske vist foretaget under højst ugunstige Vilkaar; da jeg kom en Mil udenfor Falkøping, begyndte det at regne, og under et stedse voxende Uvejr foretog jeg saa Resten af den fem Mil lange Vandring. Alligevel tør jeg tro, at jeg ved dette Selvsyn har faaet en langt bedre Forstaaelse af Terrainfor-

holdene end f. Ex. Krigshistorikeren Jahn, der kun kunde støtte sig paa tarvelige Kaart og endnu tarveligere Beskrivelser. — Til bedre Oplysning vedføjes en Kaartskizze over den paagjældende Egn, hentet fra et svensk Generalstabskaart¹⁾.

De Stedbestemmelser for Slaget, som de samtidige Aarbøger give os, er dels Kirkebyen Åsle, dels Vestergötland; medens vi beholde den første, meget specielle Angivelse *in mente*, er den anden altfor almindelig, og vi optage derfor fra den senere svenske Tradition Stedsangivelsen Falen. Med Navnet Falen eller Falbygden betegnes den Højslette, der midt imellem Søerne Venern og Vettern kroner Vestergötland og paa alle Sider omgiver Byen Falköping. En halv Mil sydøst for den lille Kjøbstad hæver Ålleberg sig stejlt i Vejret; Vejen, som kommer fra Jönköping, gaar halvvejs oppe paa Bjergets nordlige Affald, og fra den har man en fortrinlig Udsigt over Omgivelserne i en vid Kreds. Lad os da tænke os, at vi staa her oppe.

Ved vore Fødder udbreder sig en stor Slette uden Klipper og uden Skov, med bølgende Bakkedrag, omtrent som i et sjællandsk Landskab; — dette er Falen. Meget frugtbar er Eggen, overalt oversaaet med Smaabyer og Gaarde; rige Fund af Oldsager vidne om en tidlig Bebyggelse; de mangfoldige Kirker vise, hvor talrig Befolkningen allerede var i Middelalderen. De fleste af disse Kirker kunne vi se fra vort høje Standpunkt; nærmest til højre have vi Karleby, lidt længere borte og til venstre ses Falköping. Den udstrakte Slette, der her oppe fra ser helt jævn ud, afgrænses delvis af Højdedrag, der dog ind-

¹⁾ Bladet •Skaraborgs län, södra delen•. Af Generalstabskaartene i stor Maalestok er Eggen ved Falköping endnu ikke udkommen.

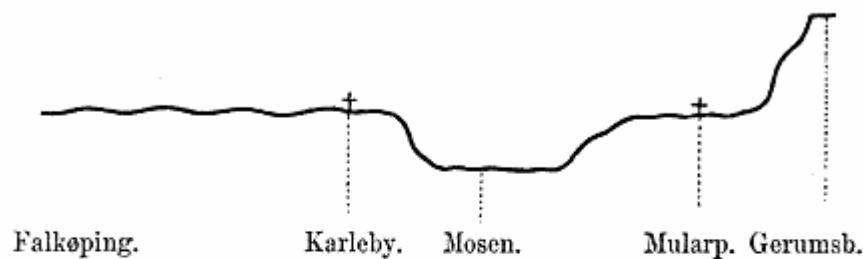
byrdes ere helt adskilte. Vi staa jo selv paa et saadant, det mindste, stejlt opstigende Ålleberg; bagved Falkøping hæver sig det langt mere udstrakte Møsseberg. Mod Øst henover Karleby se vi en hel Kjæde af Bjærge, adskilte ved Toppen, sammenhængende ved Foden; de have forskellige Navne: Gerumsberg, Hvarfsberg og længst mod Nord Plantaberg. I nordlig Retning standses Sletten først af Billingens vidtstrakte Højder. Alle disse Bjærge have samme Form; deres Overflade er bar og temmelig jævn; ved Kanten træder Klippen frem for oven og falder her brat af; længere nede ses kun stejle Jordskrænter. Man kommer til at tænke paa langstrakte Fæstningsvolde eller fjærne Skovstrækninger ved at se disse lange, lige Linjer, der ende skraat ved Bjærgenes Udkant.

Denne Egn er godt egnet til at være Skueplads for en Kamp, og den maa have været det allerede i Middelalderen. Bjærgene kan man let gaa uden om, og en fremrykkende Hær finder kun ringe Vanskeligheder paa selve Sletten, det skulde være i de Mosestrækninger, der brede sig hist og her, og som sikkert i Middelalderen have været mere udstrakte end nu, da Opdyrkningen indskrænker dem Aar for Aar. Paa Ållebergets Nordside have vi en saadan Mose, Nyckelengen kaldet; den er dog af ringe Omfang. Vidtstrakt er derimod den store, flade Mønarpse, der breder sig syd for Falkøping. Af største Indflydelse paa Terrainets Form er endelig den lange Mose, der strækker sig fra Syd til Nord, parallelt med de tre sammenhængende Bjærge ved Falens Østrand, dog i nogen Afstand fra disse. Her løber en Aa, der nu kaldes Skefså, men som i Middelalderen hed Falbækken¹⁾, med god Grund, da den er Hovedafløbet

¹⁾ Styffe, Skandinavien under unionstiden (2 Uppl.), S. 133.

for Sletten, og dette Vandløb, der i sig selv er lidet betydeligt, danner med sine Omgivelser et stort Terrainafsnit. Øst for Karleby sænker Sletten sig dybt ned imod Mosen, der paa et langt Stykke er en Fjerdingsvej bred; hinsides denne højner Terrainet sig atter, bliver saa paa et Stykke jævnt og stiger endelig stejlt i Vejret i Gerumsberget; paa det jævne Stykke ligger her Byen Mularp; lidt nordligere og helt nede ved Mosen ligger Åsle. Ved Karleby er Slettens Middelhøjde maaske hundrede Fod eller mere over Aaen og Mosen; mod Nord sænker Sletten sig imidlertid, indtil Aaen tilsidst løber i Højde med Omgivelserne. Her tager den en nordvestlig Retning og løber sluttelig ud i den anselige Hornborgasjø, som atter har Afløb til Venern.

Det fremgaar heraf, at medens Skefsaaens nordvestlige Løb kun har ringe Betydning for en Hærs Bevægelser, har dens nordlige Løb mellem Karleby og Gerumsberget den allerstørste. Et tænkt Gjennemsnit af Falen vil her se saaledes ud:

Den brede Mose, der selv nu, hvor den delvis er opdyrket, er næsten ufarbar paa en Strækning af halvanden Mil fra Karleby nordpaa, synes at maatte have været en uoverstigelig Grænse for en Hær i Middelalderen.

Lidt syd for Karleby opstaar Skefsaaen af to Arme. Hovedtilløbet kommer øst fra og løber i Højde med Omgivelserne, indtil det temmelig brat synker ned i den Ind-

sænkning, der er dannet af den anden Arm. Denne kommer syd fra og løber dybt nede mellem stejle Skrænter; Aaløbet er omgivet af Engdrag, der ere oversaaede med store Sten. Over denne Aa fører Hovedvejen til Jønkøping efter at have passeret Leaby Gjæstgivergaard. Nord derfor, hvor begge Aaer forene sig, begynder da den brede Indsænkning med det store Mosedrag. —

Et eller andet Sted i det her beskrevne Terrain maa Slaget sikkert have staaet; hvilket Sted, det er Spørgsmaalet, og her kunde man da tro, at de i Egnen bevarede Traditioner kunde hjælpe os. Saadanne findes virkelig, og ere de end først opskrevne i meget sene Tider, var det jo dog muligt, at de kunde indeholde Sandhed¹⁾.

Det mest ejendommelige af Stedsagnene om Slaget, ja egentlig det eneste, der virkelig knytter sig dertil, er det, der handler om Nyckelengen eller -engene: paa disse skal Margrethe nemlig under Slaget have tabt sit Nøglenippe, og deraf skulle Engene have faaet deres Navn. Nu er det rigtignok hævet over al Tvivl, at Dronningen aldeles ikke var til Stede ved Kampen, men opholdt sig mange Mil derfra paa Varberg, og det synes ikke mindre dristigt end prosaisk, naar en eller anden vil bringe Sagnet til at stemme med Historien ved at sige, at Tilfældet kunde være sket senere, da Margrethe engang besaa Valpladsen. Højest uheldigt er det dog især, at der paa Falen findes flere Enge med hint ejendommelige Navn. De mest bekjendte Nyckelenge ligge, som ovenfor omtalt, ved den nordlige Fod af Ålleberg²⁾; en Provst Salander, der gjerne

¹⁾ Et dansk Stedsagn om, at Slaget mod Albrecht har staaet ved Mønsted i Jylland (Danske Atlas IV, 671, jvfr. 673), turde kunne lades ude af Betragtning.

²⁾ Linné, Västgöta resa (1747) S. 85, og mange senere.

vilde sikre sit Pastorat Æren for at have set Kampen udfægtet paa dets Grund, har paavist, at det samme Navn bruges om nogle Enge midt imellem Åsle og Nabobyen Tiarp¹⁾, og endelig have andre Forfattere ment at finde Nyckelenge tæt ved Møsseberg, hvor der jo virkelig, sydvest for Falkøping, findes store Mosestrækninger²⁾. Til en Udredelse af Slagets Sted kan dette Sagn altsaa ikke hjælpe os, hvorledes man end vil dømme om dets Troværdighed³⁾.

De andre stedlige Traditioner ere langt fra saa karakteristiske. I Åsle Sogn findes en Indskæring (hvad man paa Møen vilde kalde et Fald) i Bjærgene; det hedder Frue-Skaar, og Almuen fortæller, at Dronning Kristina skal være reden herop for at se paa et Slag⁴⁾. Mod at overføre dette paa Margrethe, kan der jo nok siges et og andet. -- Om Møsseberg, vest for Falkøping, siges der, at det har faaet sit Navn af Kong Albrechts «Møse», som han lovede ikke at sætte paa Hovedet, før han fik erobret

¹⁾ Salander, Beskrifning öfver Åsleds församling (1811) S. 138 ff.

²⁾ Odhelius (præs. Celsius), Dissert. de Wartofta (1750) S. 11, jvfr. Salander S. 135.

³⁾ Desangaaende har Salander en yderst morsom Theori i en forbedret Udgave af sin Slagberetning, der er optagen i Lindskog, Beskrifn. om Skara Stift III, 73 ff. Historikerne skulle efter ham kun vide at fortælle, hvad der er berettet dem, en Tradition derimod, som er bleven forplantet paa Stedet selv, kan anses som et Vidne, der har set Hændelserne tildrage sig. Naar derfor Ørevidner benægte, men Øjenvidner (o: Sagnet om Nyckelengene) bekræfte Margrethes Tilstedeværelse, maa man naturligvis tro de sidste.

⁴⁾ Salander S. 149. I Rosenbergs Tilføjelser til L. C. Müllers Danmarks Historie (ved Tang IV, 13) læser man: I en Kløft i den øvre Rand af (Ålebjerget) tror Menigmand, at Margrethe har siddet og set paa Striden; — det turde være en just ikke meget korrekt Gjengivelse af Sagnet om Frue-Skaar, der rigtignok ligger langt fra Ålleberg.

Danmark. Dette er jo aabenbart kun en Stedfæstelse af, hvad Folkevisen fortæller om Kongens Hætte, og den bliver meget uheldig, da Bjærgtet nævnes længe før Albrechts Tid¹⁾. Andre Etymologier ere altfor usikre, til at der kan bygges noget paa dem. Medens man i Egnen ved Åsle henviser til, at dør findes baade et Segerberg og et Helvedes Kjør²⁾, kan man ved Klefva, helt vest for Mösseberg, hvortil Slaget ogsaa henføres³⁾, paaapege baade «Kongsmarket» og «Kongs-gapet»⁴⁾. Stednavne sammensatte med Dan, Danholm, Danadike, ere fremdragne fra Åsles Omgivelser⁵⁾, og kunne vel findes det halve Sverige over. Lige saa lidet betegnende er det, naar der om Ålleberg gaar det Sagn, at harniskklædte Ryttere ere bjærgtagne her og stadig vente paa at rykke ud⁶⁾.

Stedsagnene kunne altsaa ikke oplyse os om Slagets virkelige Plads⁷⁾; kan Terrainet det da? Et Par allerede anførte Forfattere have medinddraget dette i deres Beretninger om Slaget; dog ere de altfor troende overfor Sted-

¹⁾ «Myrsubiærgh» i et Tillæg til Vestgöta-loven (Schlyters Lovsaml. I, 291).

²⁾ Salander S. 143, 148.

³⁾ Linné, Västgöta resa S. 90.

⁴⁾ Blom, Unionskrigene S. 12 Anm.

⁵⁾ Salander S. 164.

⁶⁾ Afzelius, Sagohäfder V, 48—49; Ljungström, Wartofta hörad o. staden Falköping (1877) S. 58—59; Werner, Westergötlands fornminnen (1868) S. 63—64. Naar den sidste Forfatter siger: Sägner om Guldhjemsriddarne lyder sålunda: Vid Ållebergs slag år 1389 uppträdde o. s. v., er dette Aarstal og Navn naturligvis hans Tilføjelse til Sagnet, der kun fortæller om et Slag i al Almindelighed.

⁷⁾ En Oplysning derom, hentet fra Monumenter, kan næppe ventes, skjønt Hadorph 1674 noterer, at der efter de i Slaget faldne Riddere «finnes än på stora Falun Stenar upreste, widh stora Wägen til Hornborga» (Rimkrönikeudgaven S. 168).

sagnene, altfor kundskabsløse overfor de historiske Kilder, til at deres Behandlinger kunne lære os noget. Den, der derimod har støttet sin Fremstilling paa en nogenlunde udtømmende Kundskab om Terrainforholdene, forenet med et for sin Tid godt Kjendskab til Kilderne, det er Krigshistorikeren Ferdinand Henrik Jahn i det efter hans Død udgivne Arbejde: Danmarks politisk-militaire Historie under Unionskongerne (1835). Han har derved gjort Epoke i «Falkøpingslagets» Historie, og selv er han da ogsaa yderst tilfreds med, hvad han har frembragt. Han har, mener han, paavist et Terrain for Slaget, der «opfylder alle militaire og historiske Betingelser», og finder, at den Stilling, Dronningens Hær havde indtaget, var saa beundringsværdig, at den i sig selv forklarer Albrechts Nederlag.

Jahns store Opdagelse er den, at Slaget har staaet ved Leaby, — vi erindre, at dette er Navnet paa den Gæstgivergaard, der ligger øst for Ålleberg ved den eneste Vej, der paa denne Strækning fører over Skefsaaen. Naar Albrecht fra Jønkøping vilde rykke frem for at undsætte Axeval, maatte han, slutter Jahn, utvivlsomt komme til dette Sted, og netop Overgangen over Aaen var da i høj Grad egnet til at standse ham. Her har da Dronningens Hær taget Stilling; den højre Fløj har den støttet til Ålleberg, til venstre har den strakt sig henimod et ubetydeligt Vadested, Årebro, der nedenfor Karleby fører over Mosen; enkelte Afdelinger ere sendte over paa Østsiden af Aaen. Slaget begynder; Albrecht slaar de fremskudte Tropper, men indser, at han ikke kan forcere Aaen her lige i Fronten af den fjendtlige Hær. Da er det, at han letsindig beslutter sig til at gaa over den halvt tilfrosne Mose ved Årebro; kun Gerd Snakenborg efterlades ved Leaby Bro. Mosen kan ikke bære Albrechts Ryttere, og da Snakenborg

forlader sin vigtige Post, komme Nordboerne atter over Aaen og angribe Albrecht fra to Sider. Kongen flygter nord paa og fanges i Omegnen af Åsle, det Sted, hvortil Slaget derfor henføres i Kronikerne.

Saavidt Jahn. Hele Situationen er unægtelig godt opstillet, som man kunde vente det af den lærde Krigshistoriker. Ville mere kritiske Aander end næppe indrømme, at Slaget netop maatte være gaaet saaledes for sig, saa skulde man dog medgive, at det kunde være gaaet til paa den angivne Maade, — hvis Jahn ikke havde misforstaaet de to Hæres Bevægelser fra Grunden af. Munch har allerede paavist dette; Jahn forudsætter, at Albrecht kom syd fra; efter Detmar, der her er den eneste Kilde, er det imidlertid vist, at Kongen allerede var tæt ved Axeval, altsaa nord for Falkøping, da han hørte om sine Fjenders Fremrykning. Disse vare da i det sydligere liggende Jønköping; Albrecht vendte om og kom altsaa ved Sammenstødet nord fra. Hvis man holder fast ved Leaby som det naturlige Sammenstødspunkt, saa indtræffer det højst morsomme, at Albrecht faar netop den gunstige Stilling, som Jahn tillægger Margrethes Hær, og hvoraf han med krigshistorisk Nødvendighed udleder dennes Sejr!

Jahns Skildring af Kampen, der var fremført med en Overbevisningens Sikkerhed, som om han personlig »havde været med i et foregaaende Krigsraad og selv taget Del i Slaget»¹⁾, gjorde stor Opsigt og blev optagen af en Mængde Forfattere. Det er den, der ligger til Grund, om end vist paa anden Haand, for Beretningerne hos Rudbeck²⁾ og i det svenske historisk-geografisk och statistisk Lexikon (I,

¹⁾ Allen, De tre nord. Rigers Hist. I, 689.

²⁾ Försök till beskrifning öfver Sveriges städer (1860) III, 86—90.
Forfatterens historiske Kundskab fremgaar tilstrækkelig deraf, at

289—90) ikke mindre end for Hammerichs Beskrivelse i «Danmark under de tre nordiske Rigers Forening», ja Fr. Barfod holdt sig til Jahn endnu i Aaret 1867¹⁾, fem Aar efter at Munch havde ramt hans Fremstilling saa grundig. Nu, det maa indrømmes, at den store norske Gransker selv ikke havde underkastet Slaget nogen megen omhyggelig Undersøgelse. Skjønt han²⁾ ikke «vil opholde sig ved Enkelthederne af dette mærkelige Slag», faar han dog sagt saadanne Fejl som, at de Danskes Anførere vare Iver Lykke og Fikke Norby, at Albrechts Hær talte 18000 Mand, Udsagn, der jo netop stamme fra det, som Munch selv kalder «yngre» Beretninger af «liden Værd», — i det hele et godt Bevis paa, hvor lidt en nok saa udviklet Skarpsindighed forslaar, naar den ikke ledsages af methodisk Kritik. Om Slagets Sted siger Munch, at «Falen og Falkøping nævnes som Stedet i de fleste Kilder»; vi vide, at dette er aldeles urigtigt, da «Falen» først forekommer i den svenske Rimkrønike og «Falkøping» endog ikke før hos Rasmus Glad. Med Grund henviser han derimod til, at en gammel Krønike nævner «Asle», det nuværende Åsle, som Slagets Plads.

Åsle er jo i Virkeligheden det eneste bestemte Sted, der opgives for Slaget. Opgivelsen findes i en Aarbog³⁾, der stammer fra samme Menneskealder som selve Kampen; den passer med alle historiske Oplysninger om denne. Åsle ligger i Vestergötland, i hvilket Landskab

han lader Krantz og Erik Olsson være de ældste Skribenter, der omtale Slaget.

¹⁾ Fortællinger af Fædrelandets Hist. 3. Udg. I, 487.

²⁾ Munch, Det norske Folks Hist. 2. Afd. II, 314 ff.

³⁾ Munch siger: «to Krøniker, der dog synes at have benyttet én og samme Kilde». I Virkeligheden er det jo snarest én Aarbog, som en anden har udskrevet.

Slaget skal have staaet efter Visbymunkens Krønike; Byen ligger paa Sletten Falen, der nævnes i Rimkrøniken; Åsle ligger endelig midtvejs mellem Axeval og Jønkøping, de to Holdepunkter for Hærenes Bevægelser, der opgives hos Detmar. Efter de historiske Kilder vil der være en afgjort Sandsynlighed for, at Kampen mellem Margrethes Hær og Albrecht har fundet Sted ved Åsle og ikke paa nogen anden Plet. Spørgsmaalet bliver da, om dette kan forenes med Terrainforholdene.

Jahn svarer hertil et afgjort Nej og rykker op med den ene militære Grund efter den anden: Der gives ingen slettere Opstilling end tæt ved Åsle; liggende fjærnt fra Hovedlandevejen er Byen vanskelig at naa, og paa en Udvikling af Troppemasserne er der her slet ikke at tænke. Endelig mener Jahn, at Åsle aldeles ikke svarede til det militære Øjemed for den nordiske Hærs Marsch, «som især gik ud paa at forhindre Kong Albrecht fra at undsætte Axeval, thi var han først kommen over Broen ved Leaby, saa vare alle Foretagender fra Åsle af forgjæves og kunde ikke opholde Kongens Marsch». Denne sidste, mest afgjørende Grund, som Jahn har at anføre mod Åsle som Slagplads, er nu bortfalden; den beror jo paa en Mis-kjendelse af, fra hvilken Side de fjendtlige Hære kom. Hvad han i øvrigt anfører, er ogsaa paavirket af denne Misforstaaelse, og her have Jahns Ord desuden ringe Vægt; thi om et saa begrænset Terrain som dette kan man ikke danne sig nogen tydelig Forestilling, blot ved at studere de gamle Hermelinske Kaart. I Stedet skal jeg her beskrive Åsles Omgivelser med Støtte dels i Generalstabens meget nøjagtigere Kaart, dels i, hvad jeg selv har set af Egnen.

Den Del af Falen, hvori Åsle ligger, er som allerede

omtalt skarpt adskilt fra Hoveddelen af Højsletten ved det brede og især meget langstrakte Mosedrag, der begynder ved Leaby og fortsætter sig til en halv Mils Vej nord for Åsle; dette danner en stor Indsænkning i Terrainet, og Mosens Bredde gjør desuden en Passage over den omtrent umulig. Heraf følger strax, at Åsle er tilgængelig nord fra og syd fra, men ikke vest fra. Er det efter Aarbogen sandsynligt, at Hærene have mødtes ved Åsle, da maa de hele Tiden have holdt sig øst for Mosen, med andre Ord, Ålleberg og Leaby have aldeles ingen Rolle spillet under Kampen, langt mindre naturligvis selve Falkøping eller Møsseberget. Margrethes Hær, der kom fra Jøn-køping, er lige før Overgangsstedet ved Leaby drejet nord paa; Albrecht er paa Tilbagevejen fra Axeval bleven paa Skefsaaens højre Bred. Dette følger ligefrem af Terrainforholdene; under andre Forudsætninger vil Sammenstødet aldrig have kunnet finde Sted ved Åsle.

Er nu denne Vej forbi Åsle i sig selv umulig paa Grund af Terrainet? Dette tør næppe paastaas. Den Strimmel af Falen, der er saa skarpt begrænset af Mosen paa den ene, Gerums- og Hvarfsberget paa den anden Side, har en Længde af omtrent en Mil og falder i tre Partier. Sydligst, paa begge Sider af Mularp, er Strimmelen over en Fjerdingsvej bred; fra Bjærgets Fod er den først næsten helt jævn paa en Bredde af omtrent en halv Fjerdingsvej, siden sænker den sig langsomt ned imod Mosen; — man betragte Gjennemsnittet S. 413. Nordligst, i Højde med Tiarp, er der fra Foden af Bjærget en jævn Slette af omtrent en Fjerdingsvejs Bredde; saa kommer Affaldet mod Mosen, der er smallere, men ikke saa højt som sydligere; hele Højsletten sænker sig jo i denne Retning, saaledes at den endnu lidt nordligere kommer ned i Højde med Aaen.

Midterpartiet, Egnen nærmest ved Åsle, er mere sammensat. Det brede og jævne Terrain, der findes syd for Mularp, bliver nord for denne By smallere, og Vejen, som følger det, gaar stedse nærmere ved Skrænten af Gerumsberget. Ved dettes nordvestligste Hjørne møder Vejen saa en Bæk, der kommer fra Bjærgets indre Dele og løber ned imod Åsle; denne har helt igjennem temmelig stejle Bredder mod Nord, og paa den anden Side har den først det bratte Affald af Gerumsberget, siden et Eng- og Mosedrag, der rundt om er bedækket af vældige Stene. Bækken løber ud i Skefsaaen og her, helt nede ved Mosen, ligger den lille Landsby Åsle. Den nævnte Bæk optager oven i Kjøbet en anden lille Aa, der kommer syd fra og er løben igjennem Mularp, samt et tredje Vandleb, der kommer nord fra og har ret skarpt afskaarne Bredder. Alt i alt er Terrainet her saaledes meget kompliceret og maatte lægge mange Hindringer i Vejen for en Hærs frie Bevægelser.

Lad os nu tænke os Albrechts og Margrethes Tropper i Fremrykning nord og syd fra i dette Terrain. Aabenbart vilde de Partier, de først mødte, henholdsvis vest for Tiarp og ved Mularp, ikke kunne afskrække dem; Rytterne kunde med Lethed rykke frem paa den jævne Strimmel, hvor Vejen endnu gaar, og Hærene havde endda den store Fordel, at de vare helt dækkede paa Flankerne dels af Mosen, dels af Bjærgene. Om de siden ere bleven overraskede ved at træffe det mere kouperede Terrain ved Åsle, skal man vanskelig kunne bestemme med vort ringe Kjendskab til Middelalderens Kampmaade i Norden. Umuligt at passere er Terrainet ingeniunde, især da der jo kun er Tale om Hærmasser paa faa tusend Mand; de ubetydelige Vandleb ere alle lette at vade over, for ikke at nævne, at de ved S. Mathias' Dags Tid sikkert have været helt islagte, og

nede ved selve Byen er der endog aldeles jævne Overgangssteder. I Virkeligheden er der lige saa store Vanskeligheder at overvinde ved Leaby Bro, hvor Jahn mener, at Slaget kan have staaet, som her ved Åsle.

Paa en detailleret Skildring af, hvorledes Hærene kunne have staaet i Egnen ved Åsle, skal jeg vel vogte mig for at komme ind; det komiske Lys, der er faldet over Jahns Slagmaleri, opfordrer ikke til at træde i hans Fodspor. Lad Gerd Snakenborg have staaet helt nede ved Åsle, hvor Overgangen er lettest, eller helt oppe ved Bjærget, hvor Vejen fra Mularp til Tiarp overskrider Aaen, derom er det umuligt at vide noget, og jeg giver ogsaa Afkald paa af Terrainet at ville bevise Nødvendigheden af Albrechts Nederlag. Med min Forklaring om Terrainforholdene for Øje vil man ikke kunne nægte, at disse langtfragjøre den gamle Aarbogs Stedfæstelse af Slaget til en Umulighed, og med dette Udslag kunne vi lade os nøje.

Endnu kun én Bemærkning. Jeg har ved den foregaaende Undersøgelse af Terrainet ikke taget noget Hensyn til den *vallis paludosa*, som Korner omtaler i sin Slagberetning. Jeg tillægger ikke denne Oplysning nogen Avtoritet; det forekommer mig usandsynligt, at den dog noget yngre Korner har haft en Detailkundskab til Terrainet, som ikke findes hos den samtidige Detmar, der om Slagets Sted kun véd at sige, at det stod «ved Axeval i Vester-götland». Imidlertid, andre kunne jo være mere tilbøjelige til at fæste Lid til Korner, og jeg kan ikke bestemt nægte deres Ret dertil. Hvor er da denne «sumpede Dal» i Egnen ved Åsle? Ja, enten kan man søge den nord for Byen, vel nærmest ved den tredje af de ovennævnte Aaer, eller ogsaa kan man opfatte den som den store Mose, der gaar vest for hele Terrainafsnittet. I dette sidste Tilfælde

er da Albrecht ikke, som det forekommer mig sandsynligst, bleven paa Skefsaaens højre Bred; han har fulgt Falkøpingsvejen, indtil han for at komme i Kast med sine Modstandere er drejet mod Øst og da har overskredet det store Mosedrag. Jeg tør ikke nægte, at Mosen kan have været passabel ved Vintertid, naar den var islagt og snedækket, og hele denne Forklaring staar derfor som tilladelig, om end næppe som sandsynlig. Kun ét maa hævdes bestemt. Vil man følge Korner, maa man gjøre det helt ud, og saa maa det staa som afgjort, at Albrecht lykkelig kom over Mosen, og at Slaget først kom i Gang hinsides denne¹⁾: Krantz' Gjætning paa Mosen som Aarsag til Kongens Nederlag er og bliver aldeles grundløs.

Jeg skal hermed afslutte min Granskning af Beretningerne om det skæbnesvangre Slag, der i Februar 1389 udkæmpedes paa Falen. Undersøgelsen har været vidtløftig, mange vilde maaske mene for vidtløftig. Emnet har imidlertid stor methodisk Interesse for Behandlingen af Margrethes Historie; det har vist, hvor meget der er at lære af de samtidige Kilder, hvor overordentlig lidt der kan hentes fra alle senere Beretninger, og dette Udslag kan dristig overføres næsten paa alle Punkter i Datidens Historie. I sig selv kan det vel ogsaa være heldigt en Gang at faa ryddet grundig ud i det tykke Lag af uægte Tradition, der har samlet sig om dette Slag, og jeg haaber at have rammet en Pæl gjennem Livet paa adskilligt af det, der oftest er gjentaget, ikke mindst paa den »halvt tilfrosne Mose.

¹⁾ Provst Salander har her forstaaet Korners Beretning rigtigere end de fleste (Beskr. öfver Åsled S. 146).

hvor de tunge Ryttere sank ned». Jeg har hverken Medlidenhed med Svenskerne, der maa opgive Erik Ketilssons Anførerskab, eller med os Danske, der maa fratage Iver Lykke det eneste Blad i hans Lavrbærkrans; uden Sorg ser jeg Hvitfeldts «Fikke Norby» gravlagt ved Siden af Latomus' «grauer Ritter», Slibestenen og Fanen tillagt samme Værdi som den Spinderok, man var paa Nippet til at opfinde i forrige Aarhundrede, og jeg blues ikke ved at have berøvet Nyckelengene deres historiske Betydning. Et, det tilstaar jeg, gjør mig ondt, og det er, at det store Slag ikke kan faa Lov til i Fred at beholde det saa tilvante Navn: Slaget ved Falkøping. Sikkert er det dog, at denne Benævnelse kun bliver berettiget, naar Ordet «ved» tages i yderst udstrakt Betydning. Det absolut korrekte, det eneste, der har umiddelbar Støtte i de samtidige Kilder, er utvivlsomt at tale om Slaget ved Åsle, og det er kun en Indrømmelse til mine og andres urigtige Vaner, naar jeg foreslaar at optage et Navn, der i alt Fald er temmelig gammelt og ligger det nu almindelige ret nær, ved at døbe Kampen Slaget paa Falen.
